

Změny v hodnotové orientaci českých dětí po roce 1990

Oldřich Šípek

Bakalářská práce
2007

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2006/2007

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Oldřich ŠÍPEK**

Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Změny v hodnotové orientaci českých dětí po roce 1990**

Zásady pro vypracování:

Předmět, cíl práce a formulace hypotéz

Výklad základních pojmů

Zpracování teoretické části

Ujasnění metod výzkumu

Popis výzkumného vzorku

Zpracování praktické části

Vyhodnocení hypotéz, vyvození závěrů

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

FROMM, E. Anatomie lidské destruktivity. Praha: NLN, 1997.

FROMM, E. Umění být Praha: Naše vojsko, 1994.

HARTL, P. Psychologický slovník. Praha: Jiří Budka, 1993.

KŘIVOHLAÝ, J. Mít pro co žít Praha: Návrat domů, 1994.

LORENZ, K. Takzvané zlo. Praha: Mladá fronta, 1992.

MATĚJČEK, Z. Co, kdy a jak ve výchově dětí. Praha: Portál, 1996.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Štefan Chudý, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

23. února 2007

Termín odevzdání bakalářské práce:

25. května 2007

Ve Zlíně dne 23. února 2007

L.S.

Ing. Jitka Chudarová
pověřená děkanka

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
ředitel ústavu

ABSTRAKT

Práce se zabývá hodnotovou orientací dětí ve věkové skupině 15 až 18 let. Je členěna na část teoretickou, která popisuje faktory ovlivňujícími skladbu žebříčku hodnot, a část praktickou, ve které je prezentován můj vlastní průzkum hodnotové orientace u studentů vybraných středních škol v porovnání s výzkumem prováděným PhDr. Petrem Sakem v roce 1997.

Klíčová slova: hodnota, žebříček hodnot, hodnotová orientace

ABSTRACT

This project dissert on value orientation by the children at age of fifteen to eighteen. It is subdivided into the theoretic part which describes factors affecting structure of value scale and the practical part where is present my own survey of value orientation. Respondents were students of select high schools. This survey is compared with the survey of PhDr. Petr Sak presented in 1997.

Keywords: value, value scale, value orientation

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Štefanovi Chudému PhD. za cenné rady, připomínky a metodické vedení při zpracování bakalářské práce.

Děkuji své ženě MUDr. Lucii Šípkové za podporu, trpělivost a také za to, že mi jako lékařka poskytla informace, nezbytné k zpracování kapitol týkajících se některých tělesných funkcí.

Děkuji také vedení Gymnázia Táborská Brno, Střední průmyslové školy strojnické Brno Sokolská a Středního odborného učiliště strojírenského a elektrotechnického Zetor Brno za vstřícný přístup a podporu při prováděném průzkumu.

Brno 17.5.2007

Oldřich Šípek

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	9
1 VÝKLAD POJMŮ	10
2 HODNOTY.....	11
2.1 VÝZNAM HODNOT	11
2.2 TVORBA HODNOT.....	11
2.3 DRUHY HODNOT.....	12
2.4 HODNOTOVÁ ORIENTACE.....	13
2.5 ŽEBŘÍČEK HODNOT.....	14
3 DETERMINANTY HODNOTOVÉ ORIENTACE	15
3.1 DETERMINANTY VNITŘNÍ.....	15
3.1.1 Biologické determinanty.....	15
3.1.1.1 Dědičnost	15
3.1.1.2 Činnost a vlastnosti centrální nervové soustavy	15
3.1.1.3 Činnost žláz s vnitřní sekrecí.....	16
3.1.1.4 Zdravotní stav.....	18
3.1.1.5 Biologické potřeby a pudy	19
3.1.2 Psychické determinanty	22
3.1.2.1 City a emoce.....	22
3.1.2.2 Temperament.....	24
3.1.2.3 Inteligence	26
3.2 DETERMINANTY VNĚJŠÍ.....	27
3.2.1 Rodina.....	27
3.2.1.1 Základní funkce rodiny.....	27
3.2.1.2 Rodičovské postoje.....	28
3.2.2 Škola	29
3.2.3 Kolektiv vrstevníků	30
3.2.4 Další autority	32
3.2.5 Média	32
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	35
1 VÝZKUMNÉ CÍLE	36
2 STANOVENÍ HYPOTÉZ	37
3 VÝZKUMNÉ METODY	38
4 POPIS VÝZKUMNÉHO VZORKU.....	39
5 VYHODNOCENÍ A PREZENTACE VÝSLEDKŮ	42
ZÁVĚR	50
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	51
SEZNAM GRAFŮ.....	53
SEZNAM TABULEK	54

SEZNAM PŘÍLOH :..... 55

ÚVOD

V roce 1989 se v tehdejší Československu odehrály významné politické a ekonomické změny související s pádem socialistického zřízení a následnou transformací celé společnosti. Tyto změny po celá devadesátá léta ovlivňovaly život ve většině oblastí, zejména politické, ekonomické, sociální, ale také v oblastech týkajících se kultury, vzdělávání a především výchovy a mezilidských vztahů.

Tyto skutečnosti a také změny následující, mimo jiné rozpad Československa na dva samostatné státy, privatizace s jejími ekonomickými a sociálními důsledky, naprostý obrat v zahraničně politické orientaci a podobně., zásadním způsobem zasáhly do života občanů.

Hodnoty, které byly dlouhá léta společností preferovány, náhle ztratily na důležitosti a naopak jiné se dostaly do popředí. Mnoho lidí se s takovou situací velice těžko vyrovnávalo, někteří se s ní potýkají dodnes.

V současné době však již pomalu dospívá generace dětí, které se narodily do nových podmínek. Jejich hodnotová orientace již není přímo ovlivněna předchozím společenským systémem, ale vzhledem k tomu, že jejich rodiče v něm vychovávali byli a také v něm prožili většinu života, názory a postoje z tohoto období se i na ně stále přenášejí. Tento stav naznačuje, že děti ve věku okolo šestnácti let musí řešit jistý rozpor mezi hodnotami, které jsou jim vštěpovány výchovou a těmi, které jsou uznávány a vyžadovány současnou společností. Průzkum změn v hodnotové orientaci této věkové kategorie dětí proto pokládám za zvláště zajímavý a přínosný.

Děti ve věku 15 až 18 let se nacházejí ve složitém období dospívání, hledají své místo a postupně se začleňují do společnosti dospělých. Právě v této době mají ukončenu základní školní docházku, hodnotový žebříček je již strukturován, ale ještě pořád je ovlivnitelný a není dostatečně pevný. Znalost preferencí v oblasti hodnot nám může pomoci identifikovat negativně působící společenské vlivy, případně jim čelit.

Rozsáhlé výzkumy v této oblasti u nás již přes dvacet let provádí PhDr. Petr Sak, o jehož výzkum z roku 1997, který v následujícím roce publikoval i na internetu, se ve své práci opírám a používám jej jako podklad pro pozorování posunů v preferenci hodnot v odstupech deseti let.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VÝKLAD POJMŮ

Hodnota - názor na to, co je žádoucí, a co nežádoucí, zlé; vlastnost, kterou jedinec přisuzuje určitému objektu, situaci, události nebo činnosti ve spojitosti s uspokojováním jeho potřeb, zájmů; historicky se vytvářejí a postupně diferencují v procesu socializace; součást společenského vědomí; hodnoty lze dělit na pozitivní (co je žádoucí), negativní (nežádoucí); absolutní, relativní; přímé, nepřímé; podle obsahu: estetické, etické, logické aj.; hodnoty odrážejí kulturu společnosti. (Hartl, 1993, str. 63)

Hierarchie hodnot – Uspořádaný systém hodnot podle důležitosti; určuje nejobecnější postoje, životní styl a morálku každého člověka. (Hartl, 1993, str. 62)

2 HODNOTY

2.1 Význam hodnot

Pojem hodnota patří k nejužívanějším výrazům běžné komunikace. Lidé mají určité představy o tom, co a jak je hodnotné, aniž by znali cokoliv z teoretických úvah o podstatě hodnot. Tyto představy se však obvykle týkají pouze jednotlivých hodnot, to, co považují za eticky správné (nesprávné), výhodné (nevýhodné), krásné (nehezké), žádoucí (nežádoucí).

Hodnoty a jejich analýza jsou však nesmírně složitou otázkou, neboť hodnota jako taková nestojí osamoceně, ale je determinována jinými hodnotami a sama determinuje ostatní hodnoty. Z tohoto důvodu je nutné hovořit o hodnotách jako o souboru vzájemně provázaných hodnot.

Bez integrujícího přístupu k hodnotám však nelze pochopit vztahy mezi jednotlivými systémy. Člověk zprvu poznává hodnoty pouze ve spojení s jejich nositeli, tím nabývá dojmu, že hodnoty se realizují již samotným vznikem myšlenky, chování apod. Získává představu, že hodnotou je věc sama o sobě. Pohybovat se ve světě hodnot tedy znamená pohybovat se ve světě hodnotových vztahů, vytvářet hodnoty znamená tyto vztahy realizovat.

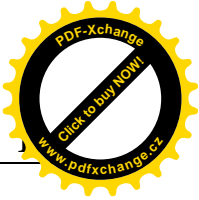
2.2 Tvorba hodnot

Láska k té či oné hodnotě se nedá realizovat nařízením, příkazem či rozkazem. Kde se tedy rodí? Zdá se, že jedna cesta vede tzv. sváděním. Tak nás svádí např. různé zážitkové hodnoty (Křivohlavý, 1994, str. 39).

Jaro Křivohlavý dále uvádí, že výběr určité hodnoty, případně celého hodnotového žebříčku, záleží především na osobnosti rozhodujícího se člověka.

Hodnota je těžko uchopitelným pojmem, žádná její definice není zcela výstižná. Např. dle Ericha Fromma (2001), v jeho pojetí osobnosti, je charakter utvářen právě hodnotovými volbami jedince, ovlivňovanými sociokulturním působením okolí. Povaha charakterových vzorců je založena na dvou základních procesech:

- **socializace**, pomocí níž si člověk vytváří vztah k druhým a k sobě a je ochoten poskytovat jim péči.
- **asimilace**, pomocí níž člověk získává a přisvojuje si žádoucí předměty.

Hodnoty úzce souvisí s morálními normami. Mnozí psychologové pokládají za užitečné rozdělit morálku na dvě souvztažné stránky:

- **subjektivní** - vnitřně zastávané osobní zásady chování
- **objektivní** - postoje a chování obecně kladně hodnocené kulturní skupinou, k níž jedinec patří.

Zejména tato druhá stránka je psychology zkoumána důkladněji, zvláště v souvislostech celkového rozvoje dětského chování.

Obecně je zastáván názor, že morální normy a hodnoty jsou ponejvíce naučené struktury, které si malé děti osvojují nejprve od rodičů, později od učitelů, vrstevnických skupin, sdělovacích prostředků a společnosti.

2.3 Druhy hodnot

Hodnoty jsou ve své vnitřní diferenciaci podstatnou součástí osobní i sociální identity lidí a představují vazbu se sociálním systémem, která umožňuje kontrolu sociálních mechanismů a automatismů nebo alespoň dovoluje o tuto kontrolu usilovat.

Známa je typologie hodnotových orientací Edvarda Sprangera, (Kohoutek, 1998, str.64), která rozlišuje typy:

- **teoretický**, jehož cílem je hledání pravdy, hodnotou je poznání
- **ekonomický**, jehož cílem je sebezáchova, hodnotou je užitečnost,
- **estetický**, jehož cílem je hledání harmonie, hodnotou je krása,
- **sociální**, jehož cílem je konání dobra, hodnotou je láska,
- **politický**, jehož cílem je ovládnutí druhých, hodnotou je moc,
- **náboženský**, jehož cílem je sebepřesah, hodnotou je jednota s Bohem.

Nebo rozdělení hodnot podle V.E. Frankla (Křivohlavý, 1994, str. 36) na hodnoty :

- **Zážitkové** – jako příklad zde uvádí např. lásku, kdy prožívání lásky, milování určitého člověka, který je nám nějakým způsobem vzorem, přítelem, pomocí, je podle něj náležitou hodnotou.

- **Hodnoty, které vlastní činností vytváříme** – například práce umělce, výchova dítěte apod. Podstatné je, že jde o vlastní aktivitu, která nějakým způsobem obohacuje svět. Pro tvořivou činnost je při tom podstatná tzv. vydatnost či oddanost, tj. skutečnost, že dotyčný bere svou aktivitu vážně a to i tehdy, když ho nikdo jiný nevidí a nehodnotí.
- **Postojové hodnoty** – hodnotu má nejen tvorba a milování, ale zaujetí smysluplných a hodnotných postojů k dění kolem sebe. S těmito postojovými hodnotami se ve zvýrazněné podobě setkáváme u lidí chronicky nemocných, v zoufalých situacích, životních krizích apod., kteří statečně zvládají to, co jiné deptá, bojují ze všech sil a současně dokáží akceptovat to, co je neměnné a nevyhnutelné.

2.4 Hodnotová orientace

Životní styl a činnost člověka určuje hodnotová orientace, která vyjadřuje smysl jednání, a v ní zahrnutý cíl. Hodnotová orientace se uskutečňuje volbou (výběrem) možných cílů a prostředků vedoucích k jejich dosažení. Hodnotová orientace je mj. souhrnem názorů a postojů k různým kvalitám skutečnosti, které pro člověka představují určité hodnoty.

Podle Ondrejčkoviče (1998, str.205 – 206) mohou hodnotové orientace znamenat :

- a) **Motivaci jednání mladého člověka** – hodnotová orientace může znamenat vnitřní stav, který vyvolává aktivitu, zvyšuje její úroveň, ale současně tuto aktivitu řídí a usměrňuje k cíli.
- b) **Připravenost pro určitý druh jednání (postoj)** – hodnotová orientace vyjadřuje i trvalé soustavy pozitivních, nebo negativních hodnocení, emocionálního cítění a tendencí jednat Buď pro a nebo proti, chápáno vzhledem ke společenským objektům.
- c) Hodnotovou orientaci však může vyjadřovat i samotná záměrná aktivita člověka, která může být instrumentálním jednáním, nebo jednáním expresivním, nebo morálním, současně však i frommovským syndromem růstu, syndromem rozpadu apod.

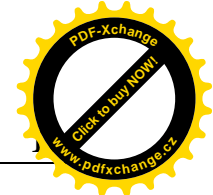
2.5 Žebříček hodnot

Hodnotový systém můžeme chápat jako hierarchické uspořádání hodnot, přisouzení pořadí hodnotám podle kontinua důležitosti. Je naučenou organizací pravidel k provedení volby či k rozřešení konfliktu mezi dvěma či více způsoby chování, nebo mezi dvěma či více cílovými stavy. Tento objektivní systém hodnot společnosti, ať již je to stát či nižší celky, se utváří společně se vznikem sociálních vazeb.

Hodnotový systém jedince by však měl být vymezen subjektivně. To, do jaké míry se jedinec s objektivním systémem hodnot identifikuje, vyjadřuje jeho subjektivní hodnotový systém. Tento subjektivní systém je do velké míry utvářený společností, ve které se jedinec nachází a která ovlivňuje jeho postoje a jednání. Hodnotící systém musí dítě časně měnit protože mnoho hodnot, které mu působí příjemné pocity, je z hlediska společenského nežádoucí. Naučí se od jiných množství uznávaných hodnot a přijme je za své, i když se mohou velmi lišit od toho, co samo cítí. Později se tato sociální závislost rozšiřuje i na jiné osoby, kamarády, partu, v dospělosti to mohou být různé politické či náboženské ideologie (Macek, 2003).

Hodnotové orientace jsou velmi rozmanité a dávají možnost různě orientovanému jednání. Toto jednání je determinováno postavením hodnot a hodnotových orientací v daném systému.

Struktura hodnotového systému je pak výrazem osobní angažovanosti jedince v jednání a tím i v různých oblastech života. Jak již bylo výše uvedeno, člověk nevnímá hodnoty izolovaně, nýbrž jako soustavu, ve které se vyskytují a kterou též ovlivňují. K oddělení či vyčlenění jednotlivých hodnot či hodnotových orientací dochází v okamžiku, kdy dochází k výběru priorit a cílů.

3 DETERMINANTY HODNOTOVÉ ORIENTACE

Prvních čtyři až pět let stačí dítěti k tomu, aby si vytrénovalo vlastní svobodnou vůli vůči vlivům, které na něj působí. Tyto vlivy přicházejí z jeho těla i z jeho vnějšího prostředí. Po této době je již neasimuluje a nehodnotí libovolně, natož podle nějaké mytické kauzality, nýbrž se řídí vytvořeným životním stylem a jeho zákony (Adler, 1994, str. 5).

3.1 Determinanty vnitřní

3.1.1 Biologické determinanty

Biologické faktory neovlivňují tvorbu hodnot a hodnotovou orientaci přímo, ale významnou měrou determinují stav lidské psychiky, což má pochopitelně vliv na vztah k jednotlivým hodnotám, posuzování jejich důležitosti a jejich začleňování do hodnotového žebříčku.

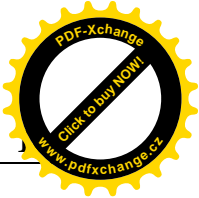
3.1.1.1 Dědičnost

Dědičností se rozumí vlastnost rodičů předávat své znaky a zvláštnosti vývoje svým potomkům a zajišťuje tak materiální a funkční kontinuitu mezi generacemi. (Lobašev, 1963, str. 14) Genetická informace je uložena v jádře všech buněk ve formě DNA, ze které jsou tvořeny chromozomy. Polovinu genetické informace dostáváme od matky a polovinu od otce.

Dvě ze základních charakteristik osobnosti, a to inteligence a temperament, jsou silně geneticky podmíněné výchovou se dají jen velmi mírně ovlivnit. Je zřejmé, že sice nemají přímý vliv na tvorbu hodnotového žebříčku, ale do jisté míry ovlivňují schopnosti potřebné pro jeho tvorbu. Například člověk, který není schopen naučit se číst, jen těžko zařadí mezi základní hodnoty vzdělání. Temperament může ovlivnit stálost nazírání na hodnoty.

3.1.1.2 Činnost a vlastnosti centrální nervové soustavy

Centrální nervový systém se skládá z mozku a páteřní míchy. Mícha se nachází v páteřním kanále a je členěna podle obratlů. Z míchy vystupují míšní nervy ve výši příslušných obratlů. Mícha obsahuje nervové buňky a svazky nervových vláken, tzv. dráhy, které zajišťují spojení s mozkem. Dráhy jsou jednak vzestupné, senzitivní, a jednak sestupné, motorické. Každý míšní nerv tak obsahuje vlákna dostředivá, která přenášejí informace do CNS, a vlákna odstředivá, která naopak vedou vzruchy z CNS do periferie.

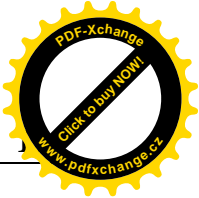
Mozek je uložen v lebce a skládá se z prodloužené míchy, mostu, středního mozku, mezi-mozku, mozečku a z koncového mozku. Mícha, most a střední mozek spolu tvoří tzv. mozkový kmen, který je sídlem mnoha center. Mozeček je důležitý pro hybnost těla, zajišťuje mimo jiné tělesnou rovnováhu. Mezimozek se skládá z talamu a hypotalamu. V talamu se přepojují veškeré vzestupné dráhy a vedou dále do specifických okrsků mozkové kůry. Dále zde probíhají nespecifické dráhy téměř ke všem oblastem mozkové kůry, impulsy přicházejí z retikulární formace, která je mj. důležitá pro stav bdělosti a vědomí, pro limbický systém a autonomní funkce. Hypotalamus zajišťuje spojení mezi nervovým systémem a systémem žláz s vnitřní sekrecí. Dále ovlivňuje činnost vegetativního nervstva a reguluje bazální metabolismus a tělesnou teplotu. Koncový mozek se skládá z jader a z mozkové kůry. Jádra spolu s dalšími částmi mozku patří k limbickému systému.

Limbický systém řídí vrozené i získané formy chování a je výchozím místem instinktů, motivační a emocí. Reciproční spojení má s hypotalamem, temporální a frontální kůrou. Tyto vztahy jsou důležité pro chování a slouží především spojování vjemů zhodnocení informací z vnějšího světa i z obsahů paměti. Z limbického systému jsou rovněž řízeny projevy emocí, které působí na sociální prostředí jako důležité signály. (Silbernagl, Despopoulos, 1993, str. 290)

Mozková kůra je členěna do čtyř laloků – čelního, spánkového, temenního a týlního. Je místem vzniku veškerého vědomého a mnohého podvědomého jednání, je místem, kde se shromažďují všechny smyslové vjemy, je sídlem paměti atd. Při poškození čelního laloku dochází k pronikavým změnám osobnosti, např. k perseveracím (setrvávání na jednu započatou činnost), k zvýšené rozptýlenosti, ke změnám pojmu času, ke ztrátě pohnutek a zvýrazněné popudlivosti, k euforickým stavům a dalším. (Silbernagl, Despopoulos, 1993, str. 290)

3.1.1.3 Činnost žláz s vnitřní sekrecí

Endokrinní systém je soustava žláz s vnitřní sekrecí, které spolu s nervovým systémem zajišťují řízení celého organismu, koordinaci a integraci všech orgánů. Posly endokrinního systému jsou hormony. Jsou tvořeny v buňkách a jejich cílovými jsou buď podřízené žlázy s vnitřní sekrecí nebo neendokrinní tkáň. Endokrinní systém řídí v úzké spolupráci s autonomními centry v mozku a autonomním nervstvem výživu, metabolismus, růst, tělesný a psychický vývoj a zrání, mechanismy rozmnožování, přizpůsobování a vnitřní prostředí

organismu. Je specializován na pomalé, chronické přenášení signálů a k překonávání větších vzdáleností v těle využívá krevní oběh. Spojení mezi nervovou soustavou endokrinním systémem zajišťuje hypotalamus, sám tvoří několik hormonů, které regulují tvorbu hormonů v hypofýze. (Silbernagl, Despopoulos, 1993)

Mezi žlázy s vnitřní sekrecí patří hypofýza, která řídí činnost většiny ostatních žláz s vnitřní sekrecí, dále nadledviny, štítná žláza, příštitná tělíska, epifýza, brzlík, slinivka břišní a pohlavní žlázy- vaječníky u žen a varlata u mužů.

Hypofýza (podvěsek mozkový) – skládá se ze dvou částí. Ze zadního laloku (neurohypofýzy), který produkuje vazopresin a oxytocin, a předního laloku (adenohypofýzy), jež produkuje hormony řídící činnost dalších endokrinních žláz (štítná žláza, nadledviny, pohlavní žlázy), dále růstový hormon a prolaktin.

Epifýza (šišinka) – ovlivňuje cyklus spánku a bdění i růst reprodukčních orgánů.

Štítná žláza – reguluje metabolismus a energetickou hladinu, stimuluje růst a zrání především mozku a kostí

Nadledviny – tyto žlázy ovlivňují organismus mnoha způsoby. Aktivují jej při stresu, udržují v rovnováze tělní tekutiny, regulují metabolismu sacharidů a aminokyselin, působí na srdce a krevní oběh, v mozku dochází při zvýšené hladině glukokortikoidů kromě dalších i ke změnám EEG a psychiky.

Příštitná tělíska – jejich parathormon spolu s dalším hormonem štítné žlázy kalcitoninem regulují hladiny vápníku a fosforu v krvi.

Brzlík – hraje důležitou roli v imunitním systému, v dospělosti dochází k involuci této žlázy.

Langerhansovy ostrůvky slinivky břišní – produkuje několik hormonů, které se podílejí na ukládání přijatých živin v podobě glykogenu a tuku do zásoby a jejich opětovné mobilizaci, stimulaci růstu, dále na regulaci hladiny glukózy v krvi.

Vaječníky – produkuje ženské pohlavní hormony odpovědné za vývoj ženských pohlavních znaků a reprodukci.

Varlata – tvoří mužské pohlavní hormony, jejichž hlavní funkcí je stimulace pohlavní diferenciace, spermatogeneze pohlavního pudu u muže.

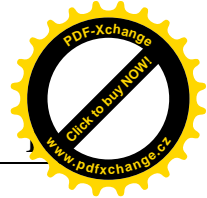

3.1.1.4 Zdravotní stav

Zdravotní stav člověka má pochopitelně také vliv na jeho psychiku, na způsob, jakým nazírá na svět, a tím zasahuje i do sféry hodnocení a hodnot.

Křivohlavý (1989) například uvádí několik oblastí změn v psychice člověka upoutaného na lůžko.

- **Aktivita – pasivita** – Zatímco zdravý člověk je poměrně značně aktivní, kdy tato aktivita je různorodá a on sám je jejím hlavním aktérem, pacient upoutaný na lůžko je pasivní. Aktivita ostatních je přitom zaměřena na něj, aktérem děje je někdo jiný.
- **Změny v kvalitě a kvantitě výkonu** – Zdravý člověk je zvyklý podávat dobrý výkon v řadě činností. Činnost si vybírá, dělá to, co mu jde dobře a pro co má určité předpoklady. Nemocný na lůžku oproti tomu musí provádět činnosti, které neovládá, na které není zvyklý, které často dělá poprvé a které mu někdo nařídil. To pak snižuje jeho sebevědomí a výrazně se odráží v jeho psychice.
- **Změny v životním rytmu** – Zdravý člověk je zvyklý na svůj určitý rytmus. Pořadí a důležitost jednotlivých činností si do velké míry určuje sám. Naproti tomu životní rytmus nemocného určuje někdo jiný (lékaři, sestry apod.). Musí brát léky přesně v určitý čas, podrobovat se vyšetřením, o jejichž konání rozhoduje někdo jiný, kdo nebere ohled na pacientovy zvyky, ale na vlastní možnosti zdravotnického systému. Pacient se musí přizpůsobovat.
- **Změny prostředí** – Zdravý člověk se pohybuje ve známém, jemu blízkém prostředí. Naproti tomu nemocný člověk má prostředí buď pouze relativně ochuzeno, je-li doma, nebo je navíc v cizím prostředí nemocnice.
- **Změny zájmů** – Ve svém občanském životě má pacient poměrně široký rozsah zájmů. Ve chvíli, kdy je upoután na lůžko, často se středem zájmu stane pouze jeho zdravotní stav a ostatní zájmy se vytrácí.
- **Změny v citovém stavu** – Běžný život je charakterizován převahou relativně pozitivních emocí, řadou důvodů k radosti, jistotami a nadějemi. Nemocný má často bolesti, namísto jistoty nastupuje nejistota. Pacient neví dost dobře, co se s ním děje, nezná své perspektivy, často střídá nálady apod.

- **Změny v obsahu vědomí** – I zde často dominuje téma vlastního zdravotního stavu a pacient upadá do takového stavu, že nechce myslet a hovořit o ničem jiném než o své nemoci. To však nijak nepomáhá zlepšit jeho psychický stav.
- **Vztah k vlastnímu tělu** – U vážně nemocných dochází i k situacím, kdy pacient není schopen zcela ovládat své fyzické projevy. Ten často svému stavu nerozumí a padá na něj deprese při pomyšlení, že nad sebou ztrácí vládu.
- **Změny v sociální interakci** – Nemoc a především upoutání na lůžko s sebou přináší změnu v sociální hierarchii. Dosud byl člověk obklopen lidmi, známými, kolegy, rodinou, tedy dostatečným množstvím lidí, kteří byli na stejné nebo nižší sociální pozici. V nemoci je však odkázán na pomoc druhých, tím se mění sociální hierarchie a většina lidí kolem něj je najednou na sociálně vyšší pozici. Jsou lidé, kteří právě tuto změnu v sociální hierarchii velice těžce snášejí.
- **Změny v sociální komunikaci** - V běžné komunikaci jak na verbální, tak především na neverbální úrovni má nemocný, je-li upoután na lůžko, vážné potíže. Není to již on, kdo volí, na jakou vzdálenost bude probíhat komunikace, zatímco on leží, lékaři a ostatní stojí, čímž se ještě posiluje celkový pocit podřízeného postavení.
- **Časová perspektiva** – Zatímco zdravý člověk nemá problém hledět do budoucnosti, nemocný se většinou soustředí jen na přítomnost, případně na velmi krátký úsek budoucnosti, a to ještě s otázkou. Ani taková situace nemůže na psychický stav dobře působit.

3.1.1.5 *Biologické potřeby a pudy*

Biologické potřeby jsou reakcemi organismu na určitý tkáňový nedostatek, aktivizují organismus a směřují jej k objektům, které mohou tento nedostatek odstranit. Za jejich základní vlastnosti se považuje to, že existují od narození a působí celý život. Udržení existence jedince vyžaduje jejich pravidelné uspokojování. Jsou projevem nerovnováhy ve vnitřním prostředí a jsou přítomny na vnějším prostředí nezávislé, jsou cyklické. Každá potřeba je spojena s určitými reflexy, které jsou spojeny s reakcemi na určité potřeby. Neuspokojované potřeby vedou ke vzniku neklidu.

Mezi psychology panuje shoda o homeostatickém pojetí základních biologických potřeb, tedy o vnitřní organizaci s ohledem na působení vnějších faktorů. Člověk je neustále

v kontaktu se svým okolím jako otevřený organismus, který ke své existenci bezprostředně potřebuje látky z okolí a jiné musí do okolí odevzdávat.

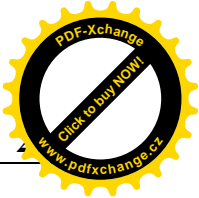
Pokud jde o biologické potřeby a jejich projevy v lidském jednání, obvykle se klasifikují jako pozitivní potřeby, které pramení z nedostatku a vedou k vyhledávání uspokojujících objektů, negativní potřeby, které vycházejí z přítomnosti škodlivých podnětů a vedou k útěku nebo k vyhýbání, a potřeby k udržení druhu vycházející z reprodukce a péče o potomstvo.

Sekundární (naučené) potřeby hrají v životě člověka velmi důležitou roli. Jde o potřeby v širším slova smyslu, které zahrnují nejen biologické potřeby, ale také podmínky vzhledem k sociálnímu prostředí pro člověka nepostradatelné. Jsou na základě činnosti mozku ukotveny v psychickém či povahovém uspořádání a jejich vzorce tvoří podstatu osobnosti.

U člověka se navíc projevují potřeby speciálně lidské, to jest potřeby, které se připisují pouze lidskému jedinci a které jsou do jisté míry variabilní s ohledem ke každé osobnosti. Různí autoři udávají počet a rozdělení těchto potřeb různě. U lidí se poměrně nápadně projevuje motivační působení sensorické stimulace. Zdá se, že tyto činnosti nezávisí na běžných motivačních procesech a k jejich vysvětlení používáme termíny jako potřeba explorační, manipulační, zvědavost, sensorický hlad, apod. (Homola, 1977)

Americký psycholog Abraham Maslow se zabýval přírodovědecky orientovanými experimenty, zajímal se o psychoanalýzu a stal se počátkem 60. let vůdčí osobností humanistické psychologie. V roce 1954 uveřejnil ve své knize *Motivace a osobnost* svou hierarchii potřeb.

- **Fyziologické potřeby:** potrava, nápoje, spánek, odpočinek, útulek, sex.
- **Potřeby jistoty:** bezpečí, ochrana, péče, pomoc.
- **Potřeby náležitosti a lásky:** přijetí druhými, přátelství, láska.
- **Potřeby sebeoceny:** úcta, uznání, prestiž.
- **Potřeba sebeaktualizace (seberealizace):** potřeba realizovat plně svůj potenciál produkce a tvořivosti, jakož i potřeby rozvoje osobnosti, patří sem i potřeby poznávání estetických zážitků.

Východiskem hierarchického uspořádání potřeb je jejich prožívání naléhavost a princip, že potřeby uvedené v tomto systému jako vyšší jsou uspokojovány právě tehdy, když jsou uspokojovány potřeby nižší, tedy alespoň do určité míry. Existuje i několik výjimek z tohoto pravidla, které jsou dány především zkušenostmi s uspokojováním potřeb v raném dětství, dalším případem výjimky je záměna potřeby lásky a úcty. (Nakonečný, 2003, str. 209)

Sigmund Freud, zakladatel psychoanalytické pudové teorie, považoval pudy za zdroj veškeré psychické energie. Podle Freudovy teorie patří k pudům sebezáchovy i pud sexuální, který považuje za hlavní dynamickou složku lidské psychiky.

Pod pudem (Trieb) nemůžeme zprvu rozumět nic jiného, než psychické zastoupení onoho dráždění, které trvale tryská z vnitřního somatického pramene dráždění, na rozdíl od podráždění (Reiz), které je vyvoláváno ojedinělými a zvenčí přicházejícími vzruchy. Tak je pud jedním z pojmů, které ohraničují duševní od tělesného. Nejjednodušší a nejschůdnější domněnkou o povaze pudů by byl předpoklad, že samy o sobě nemají kvality, nýbrž se uplatňují jen jako kvanta nároků, které činí na duševní život, aby je zpracoval. To, co pudy navzájem odlišuje a co jim dodává specifické vlastnosti, je jejich vztah k jejich somatickým pramenům a k jejich cílům. Pramenem pudu je dráždivý pochod v nějakém orgánu a nejbližším cílem pudu je odstranění tohoto orgánového podráždění. (Freud, 1971, str. 39)

Někdy lze pojmy pud a instinkt používat synonymně, někdy se ale tyto termíny liší. W. Arnold (Homola, 1977, str. 51)

Homola (1977) dále uvádí rozdělení pudů podle Arnolda na pudy:

- **Vitální** – nejbližší instinktům, nevedou k pohybům, ale k prožívání. Patří sem pud vyhýbat se nebezpečí, pud útoku, pud ochrany.
- **Sociální** – pud ochrany před nepřáteli, pud získat nejlepší potravu, bydlení apod., pud po moci a po uplatnění.
- **Funkční** - pud hry, pud zvědavosti.

3.1.2 Psychické determinanty

3.1.2.1 City a emoce

Protože emoce a jejich prožívání provázejí veškeré lidské chování, lze velmi obtížně odlišit chování emocionální od neemocionálního, je nesnadné stanovit zcela uspokojivou definici emocionálních procesů. Je zřejmé, že se jedná o psychologickou kategorii, jíž se vyjadřuje vztah subjektu k předmětům a jevům prostředí.

V emocionálních procesech a stavech se promítá subjektivní vztah člověka k předmětům a jevům okolí, jedinec vnitřně zpracovává jejich význam pro život, činnost, způsoby a směry chování. Jde například o prožívání radosti, žalu, spokojenosti, starostí, strachu, hněvu, lítosti, lásky, nenávisti.

Emocionální procesy mají zejména tyto úkoly:

- **Specifická aktivizace** psychiky a organismu – v závislosti na významu podnětu provokují speciální akční stav psychiky a celého organismu.
- **Tonizující** (astenické emoce) – snižují psychickou i fyzickou přecitlivělost při příznačných prožitcích úzkosti, deprese, lítosti, smutku apod.
- **Regulační** – vyvolání příklonu k působícímu podnětu či odklonu od něho v závislosti na subjektivním odrazu jeho biotické kvality.
- **Organizující** (schematizující emoce) - organizuje i dezorganizuje vzhledem k úspěšnému vyrovnávání s prostředím. Mírná emoce organizuje a energetizuje koordinovanost jednání, protože odstraňuje nesouvztažné prožívání a aktivity, snižuje psychickou vnímavost k nepodstatným vedlejším jevům apod. Narůstáním emocionálního stavu se zužuje psychická zaměřenost.

Při posuzování specificky lidského emocionálního odrazu skutečnosti, vlastně celého procesu jeho prožívání, rozlišujeme dvě geneticky odlišitelné hladiny tohoto odrazu: vývojově starší nižší typ a vývojově mladší specificky lidský typ emocionálního odrážení a prožívání.

1. **Emoce** (tzv. nižší city) – procesy, které je možné pozorovat i u vývojově nižších živočichů. Obecně se uvádí, že jsou vlastní zvířatům i člověku a jsou:
 - Spojeny s uspokojováním základních potřeb organismu a s procesem vyrovnávání se s jeho životním prostředím.

- Vyvolávány okamžitou situací, jsou záležitostí bezprostředních vnitřních stavů organismu, změnou situace nebo vnitřního stavu organismu okamžitě mizí.
2. **City** jako složité emocionální procesy a stavy vznikají pouze u člověka, neboť jsou vázány na jeho společenskou činnost, specificky lidské potřeby, zájmy, hodnoty, postoje, vlastnosti osobnosti. Zatímco emoce odrážejí biologickou kvalitu podnětu z vnějšího a vnitřního prostředí organismu a jejich významnost pro život a činnost subjektu, city mají společensko-regulativní charakter. Projevuje se v nich spjatost člověka se společností, jde o samoregulaci společenské bytosti, osobnosti v podmínkách daného prostředí. Jejich charakteristickým rysem je, že:
- Mají předmětný ráz, jsou vázány na základě odrazu vždy k určitým předmětům a jevům objektivní skutečnosti.
 - Mají povahu trvalejších citových vztahů k těmto předmětům a jevům, tento vztah se obvykle nemění ani tehdy, když předmět nebo jevy aktualizují různorodé situační citové reakce. Například láska matky k dítěti trvá, i když v určité situaci dítě kárá nebo se rozhořčuje nad jeho chováním. To jsou situační projevy obecnějšího citového vztahu.
 - Jsou výsledkem společenskohistorických podmínek života člověka a jeho činnosti, jsou produktem systému společenských vztahů, v nichž se utvářel a utváří duševní život jedince.
 - Jako specificky nová kvalita tu vystupuje tzv. sebecit, pohlížení na sebe sama, na svůj vnitřní svět, na své činy, chování a prožitky jako na objekt, a to rovněž v podobě prožívání (např.. takové citové procesy a stavy jako jsou výčitek svědomí, prožitek viny, lítosti, studu, pokání, sebeuspokojení, hrdosti, zadostiučinění aj.)

Rozdělení vyšších citů:

- **Mravní city** – prožívané při hodnocení chování a činů (vlastních či druhých lidí) z hlediska společenské morálky a společenského vědomí vůbec.
- **Intelektuální city** spjaté s poznávací činností člověka, jeho zvědavostí, poznávacími zájmy (jako např. s hledáním pravdy, smyslu života, s pronikáním do podstaty pro-

blémů apod.). Sem patří takové emocionální jevy, jako je např. pochybnost, přesvědčení, tvůrčí nadšení apod. Myšlenka nabývá aktivizující síly teprve tehdy, když je prodchnuta hlubokým citem přesvědčení, touhy poznat, pochopit, proniknout do podstaty.

- **Estetické city** – složité emocionální projevy specificky lidského uspokojení či nespokojení (strádání, nelibosti), vyvolané pojetím krásy či disharmonie vnímaných předmětů a přírodních jevů (západ slunce, krajina), činů lidí či vztahů mezi nimi, různých lidských výtvorů (nejen literárních, hudebních či výtvarných děl, ale i předmětů denní potřeby, vnější upravenosti předmětů apod.). Estetické city souvisí s celou soustavou vztahů člověka ke skutečnosti (např. s takovými aspekty jako je emocionální účinek barev, tvarů, způsobu pohybu).

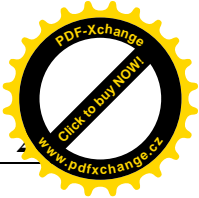
Zatímco pudová potřeba připouští různé možnosti jejího uspokojení, emoce vyjadřují postoj ke konkrétní situaci a jejímu vývoji. Pokud tedy pud vyvolává nutkání k uspokojení potřeby, emoce je kontrolním systémem okamžitého stavu jejího naplňování. (Šimek, 1995)

3.1.2.2 *Temperament*

Temperament osobnosti je jednou z důležitých charakteristik člověka. Jedná se o soubor dispozic a vlastností člověka, které jsou do značné míry vrozené a které se projevují ve specifických formách chování u jednotlivce, ve vztahu k vnějším podnětům. Vyjadřuje:

- Sílu reakce na podnět
- Rychlost reakce na podnět
- Odolnost vůči silným dlouhotrvajícím podnětům
- Trvalost duševních zážitků a rychlost jejich střídání
- Sílu projevů duševního prožívání viditelnou navenek
- Stálost a vyrovnanost projevů duševního života

Temperament, jako jedna z poměrně stálých charakteristik osobnosti konkrétního člověka, vytváří předpoklady pro určitý způsob chování jedince. (Pokorný, 1994)

Současné pojetí typologie osobnosti podle temperamentu vychází ze dvou bipolárních faktorů, extroverze x introverze a stabilita nervové soustavy x labilita nervové soustavy. Představitelé prvního z uvedených faktorů jsou:

- **Extrovert** – je činorodý, orientovaný spíše na lidi a na úkol než na detail a systém. Extroverti se většiny úkolů rychleji nasatí a jejich pozornost ochabuje. Mají menší pravidelnost výkonu, jejich rychlost reakce má větší rozptyl, rychleji u nich nastupuje útlum.
- **Introvert** – je velmi precizní, puntičkářský, je orientovaný na výkon. Introverti mají stabilnější výkon, lépe snášejí nudu, netrpí tolik nedostatkem podnětů.
- **Ambivalent** - má charakteristiky obou typů, jaký typ převáží, závisí na konkrétní situaci.

Z tohoto hlediska jsou poté vytvořeny čtyři extrémní temperamentové typy, které J. Pokorný (1994, str. 109-110) popsal výčtem jejich charakterických vlastností:

- **Cholerik:**

kladné vlastnosti: vášnivý, citlivý, schopen silného volního zaujetí, zásadový, pracovitý, výkonný, iniciativní, podnikavý, důkladný, samostatný, energický, má citové zážitky silné a hluboké, rychlé pracovní tempo, výraznou snahu po uplatnění, snadno přechází od jedné činnosti ke druhé.

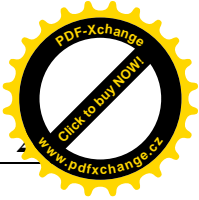
záporné vlastnosti: výbušný, vztekklý, dráždivý, zbrklý, prudký, netrpělivý, nevyvážený, nesnášenlivý, nesmiřitelný, vzdorovitý, tvrdohlavý, špatně se ovládá, podléhá snadno citovým pohnutím a vzplanutím, často prosazuje vlastní vůli.

- **Sangvinik:**

kladné vlastnosti: optimistický, veselý, všímavý, přizpůsobivý, podnikavý, pohotový, výřečný, aktivní, výkonný, pružný v jednání, rozhodný, otevřený k druhým, nekonfliktní, smířlivý, snášenlivý, ukázněný, družný, společenský.

záporné vlastnosti: povrchní, lehkomyšlný, nerozvážený, riskující, nesoustředěný, nestálý, bezmyšlenkovitý, příliš hovorný, ovlivnitelný, málo k sobě náročný, nekritický, přehání vnější projevy, v nadšení snadno ochabne.

- **Melancholik:**

kladné vlastnosti: vážný, hlubokomyslný, svědomitý, houževnatý, pečlivý, důkladný, ohleduplný, oddaný, věrný, má hluboké stálé a trvalé city, smysl pro povinnost.

záporné vlastnosti: pesimistický, malomyslný, trdomyslný, smutný, ustaraný, plachý, bojácný, zakřiknutý, skleslý, bolestínský, nejistý, uzavřený, nedůvěřivý, urážlivý, má nevýrazný projev, slabé a pomalé reakce, nedostatek sebedůvěry a odvahy, sklon se příliš zabývat vlastními prožitky, není schopen dlouhodobého pracovního vytížení a vypětí.

▪ **Flegmatik:**

kladné vlastnosti: vyrovnaný, chladnokrevný, klidný, trpělivý, vytrvalý, výkonný, samostatný, snášenlivý, přizpůsobivý, přátelský, dobromyslný, pořádkumilovný, disciplinovaný, má dobré sebeovládání, vyvážené reakce, je schopen snášet dlouhodobé zatížení.

záporné vlastnosti: lhostejný, suchopárný, ochablý, líný, pasivní, pohodlný, pomalý, váhavý, nerozhodný, neprůbojný, nepružný, stereotypní, šablonovitý, nemá dostatek citového zaujetí a pracovního nadšení.

Musíme si uvědomit, že popsané typy temperamentu jsou extrémní, žádný člověk neodpovídá pouze jednomu z nich, pouze se určitému typu blíží více, jinému méně. Stejně tak i popsané kladné a záporné vlastnosti jsou jen příkladem extrémů, nikdy se nevyskytují všechny současně, ani v plné míře.

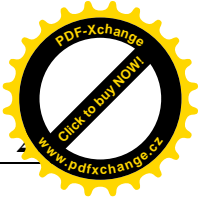
3.1.2.3 *Intelligence*

Jsou popsány tyto znaky inteligentního chování - dobrá orientace a zacházení s myšlenkovým materiálem, vnímavost a paměť, koncentrovaná zaměřenost k danému průběhu kognitivních procesů.

Intelligence je obtížně definovatelná schopnost lidské psychiky. Od instinktů ji odlišujeme jako složku chování, která zajišťuje orientaci v problému a schopnost jeho řešení. Chápeme ji jako způsobilost determinující kognitivní operace, jejíž podstatou je patrně objevování a chápání různých vztahů. (Nakonečný, 2003)

Tři základní dimenze intelektu:

- **Myšlenkové operace** – poznávání, paměť, divergentní konvergentní myšlení
- **Produkty myšlení** – jednotky, třídy, koreláty, systémy, transformace implikace

- **Myšlenkové obsahy** – figurální, symbolické, sémantické a behaviorální

Abstraktní inteligenci se označuje ta část inteligence, kterou lze měřit testy IQ. Projevuje se jako schopnost řešit dobře definované akademické problémy s jednoznačnou odpovědí.

Praktická inteligence je schopnost řešit problémy každodenního života. V těchto případech řešení není jednoznačné a zpravidla existuje několik alternativních způsobů. Nejasná je často i formulace úkolu.

Sociální inteligenci lze označit schopnost pohybovat se v sociálním prostředí, tj. řídit lidi, umět s lidmi jednat a manipulovat (umět předvídat chování druhých), pohotově reagovat na jejich podněty apod. Ukazatelem sociální inteligence mohou být například počet přátel, zastávané společenské funkce, osobní korespondence apod.

Emoční inteligence není závislá na IQ a velmi podstatně ovlivňuje úspěšnost jedince v rodině, na pracovišti, v sociálních a intimních vztazích. Výzkumy o této složce inteligence se provádějí teprve relativně krátce, souvisí s ní pojmy jako sebeuvědomění, sebemotivace, vytrvalost, kontrola nálad apod.

3.2 Determinanty vnější

3.2.1 Rodina

Rodina je skupina, která svým členům poskytuje bezvýhradnou akceptaci jejich lidské existence, ochraňující prostředí (hmotné i sociální), zajištění životních potřeb, vzájemnou podporu, východisko a zprostředkující článek při pronikání do makrosociálního prostředí. Jedná se o první, na dlouhou dobu jedinou sociální skupinu, jíž je dítě členem, navíc zcela závislým na ostatních rodinných příslušnících.

3.2.1.1 Základní funkce rodiny

Funkce rodiny se vyvíjí v souvislosti se společenskými změnami a proměnou kulturních faktorů, které ovlivňují postavení rodiny ve společnosti i vztahy uvnitř rodiny. Moderní rodina pozbyla některé ze svých dřívějších funkcí. Jiné funkce pouze ztratily (popř. získaly) na důležitosti.

- **Funkce reprodukční**

Rodina plní reprodukční úlohu, zajišťuje tak přežití druhu.

- **Funkce materiální**

V minulosti významnější než nyní, kdy funguje systém sociálních podpor a slabší členové rodiny nejsou tolik závislí na silnějších.

- **Funkce výchovná**

Rodina poskytuje dítěti základní orientaci v okolním světě. Funguje jako regulátor nežádoucích činností.

- **Funkce emocionální**

V této oblasti je rodina jedinečná a nezastupitelná a naopak, pokud je rodina dysfunkční, je právě tato oblast nejvíce zraňující. Rodina poskytuje všem svým členům uspokojení řady potřeb. Mezi jinými potřeby podpory, pomoci a přijetí, potřeby společných rituálů, společných plánů apod.

Proto, aby rodina plnila uvedené funkce, je třeba přítomnosti všech jejích členů. Vzhledem k dítěti tedy hlavně obou rodičů. Je všeobecně známo, že absence jednoho z rodičů je pro sociální i emocionální vývoj dítěte velmi škodlivá a snad ani nemůže projít bez následků. Pokud je rozpad rodiny neodvratitelný, je žádoucí udržet vztahy mezi oběma rodiči a dítětem na nejvyšší možné úrovni, aby zůstalo zachováno co nejvíce z výše zmiňovaných funkcí (Výrost, 1998, str. 304).

3.2.1.2 Rodičovské postoje

Rodičovské postoje mají dlouhý vývoj. Začátek je ve vlastní rodině a ve zkušenosti dítěte s vlastními rodiči..... Z toho ovšem vyplývá, že lidé, kteří žádnou zkušenost s rodiči..... z doby svého dětství nemají, jsou v určitém nebezpečí, že jejich vlastní rodičovské postoje se budou vyvíjet chudě a nedokonale. Potvrzují to ostatně i dlouhodobé studie dětí, které vyrostly jen v dětských domovech (Matějček, 1996, str. 11).

Podle Matějčka se tedy hodnoty a hodnotový žebříček dítěte postupně vyvíjí z rodičovských postojů jeho rodičů. Tyto postoje vznikají z hodnotových orientací rodičů, které se však průběžně upravují jednak vzájemným působením otce a matky, jednak komunikací s dítětem. Tato komunikace je velmi důležitá a začíná již v době počátků těhotenství. Těho-

tenství může přinést mladým rodičům maximální životní uspokojení a velmi výrazně přispět k růstu jejich osobnosti.

Po narození se postupně rozvíjí komunikace dítěte a okolí. Dítě zpočátku komunikuje s rodiči na bázi pohledů a úsměvů, ale už v této době velmi přesně zjišťuje názory a hodnoty rodičů, upravuje podle nich své chování a přebírá je. Matějček proto zdůrazňuje nezbytnost velmi časté a pozorné komunikace s dítětem již od samého narození.

Hodnoty dítě přebírá a upravuje i v další sociální komunikaci, přesto však rodina zůstává základním zdrojem postojů a hodnot člověka po celý život.

3.2.2 Škola

Škola, počítáme-li i předškolní zařízení, je první institucionalizovanou sociální organizací, kterou dítě poznává. Jako společenská instituce plní škola úkoly spojené s výchovou a vzděláváním dětí a jejich přípravou pro další život ve společnosti.

Jedním z hlavních úkolů školy je tedy poskytovat žákům základní informace, které budou v dalším životě potřebovat, učít je, jak s takovými informacemi pracovat a ukázat cestu, jakým způsobem si mohou svoje znalosti a vědomosti rozšiřovat. Už jen samotný přísun informací, jejich podání, zpracování a výklad, výrazným způsobem ovlivňuje hodnotovou orientaci žáka. Přestože samotné naplnění tohoto společenského poslání je velmi náročné a zodpovědné, nejedná se zdaleka o jedinou společenskou úlohu, kterou škola jako instituce naplňuje.

Dalším, neméně závažným, úkolem školy je seznamovat žáky s kulturními a společenskými pravidly, hodnotami a zvyklostmi. Ve škole žák zjišťuje, jaké chování je pro společnost žádoucí a je kladně hodnoceno, a naopak, jaké je nežádoucí a vede k uplatňování sociálních a jiných sankcí. Dítě je ve školním prostředí vystaveno mnoha situacím, které podstatným způsobem ovlivňují formování jeho osobnosti a strukturu žebříčku hodnot.

Jako společenská organizace je škola také nástrojem politiky státu. Prostřednictvím školy může státní moc účinně působit na mladou generaci a realizovat různé projekty směřující ke zlepšení jejího budoucího začlenění do společnosti.

Dítě se ve školním prostředí stává aktérem mnoha sociálních vztahů a vazeb, formálních i neformálních, učí se přijímat sociální role a připravuje se tak na budoucí začlenění ve společnosti. Toto probíhá v prostředí, které je do jisté míry chráněno proti negativním vlivům a

ovlivňováno profesionálně připravenými dospělými – pedagogy. Škola tak plní i funkci jakési pokusné laboratoře, kde probíhá socializace jedince a začíná jeho integrace do společnosti, současně je však chráněn před plným dopadem negativních důsledků v případě chyb.

Z výše uvedeného tedy můžeme vyvodit, že škola plní především tyto funkce :

- **Personalizační** – formování osobnosti
- **Kvalifikační** – zařazení do pracovního procesu
- **Socializační** – formování hodnot, názorů, postojů a návyků
- **Integrační** – zařazení do společnosti

Přestože nejdůležitějším zdrojem hodnot je rodina, škola v této oblasti zaujímá také velmi důležitou a nenahraditelnou roli. Z hlediska společnosti je potom školní prostředí nejvhodnější k promyšlenému, cílenému a odbornému působení na děti v době, kdy se jejich hodnotová orientace upevňuje a žebříček hodnot ještě není pevně strukturován.

V této souvislosti považuji za nutné zdůraznit, že velmi podstatnou roli zde sehrává osobnost pedagoga. Jako dospělá osoba, autorita, která jednak vstupuje do sociálních vztahů svých žáků, ale současně vykonává nad těmito vztahy jistou formu dozoru, musí velmi dobře volit metody své práce a způsoby chování a jednání. Musí si být vědom, že svým jednáním je dětem vzorem a výrazně ovlivňuje jejich hodnotovou orientaci.

Je nezbytné, aby pedagogičtí a další školští pracovníci spolupracovali s rodiči dítěte a společně se zajímali i o další prostředí, ze kterých čerpá podklady pro vývoj vlastních postojů a hodnot. V případě zjištění negativních jevů potom mohou společným působením mnohé napravit.

3.2.3 Kolektiv vrstevníků

Pro vývoj dítěte, tedy i pro tvorbu vztahu k různým hodnotám, je nesmírně důležité začlenění do vrstevnického kolektivu. V tomto prostředí dítě navazuje neformální vztahy, přijímá sociální role a nabývá praktické sociální dovednosti.

Jak již bylo popsáno, nejdůležitější pro tvorbu hodnot dítěte je prostředí rodinné a školní, zde však dítě zaujímá, alespoň po stránce formální, vždy podřízenou roli. Naproti tomu v kolektivu dětí přibližně stejného věku má mnohem větší možnost sebezprosažení a seberea-

lizace. V takovém kolektivu se dítě cítí uvolněnější a svobodnější, častěji a svobodněji komunikuje a vyjadřuje své pocity.

Základním příkladem takovéto vrstevnické skupiny je školní třída, zde se spojuje vliv školního prostředí a kolektivu vrstevníků. Školní třída však má určitá specifika, která ji od dalších vrstevnických skupin odlišují. Především, členem takové skupiny se dítě stává dobrovolně, což v případě školní třídy neplatí. Dalším rozdílem je, že ve školním kolektivu jsou vztahy ovlivněny a sledovány pedagogy, což dítě ví, proto své chování podle toho upravuje a vztahy bývají přece jen formálnější než u jiných podobných skupin.

Dalšími skupinami vrstevníků jsou například party, kluby kamarádů, skautské, tramské, pionýrské nebo podobné oddíly, družstva a další kolektivy v rámci sportovních klubů, zájmové kroužky apod. Děti se stávají členy těchto skupin z různých pohnutek, základním důvodem je však uspokojení potřeby kontaktu s dětmi stejné věkové skupiny. Jednotlivé skupiny se od sebe v mnohém liší, ale přesto je zde několik společných znaků, které mne zajímají, neboť ovlivňují názory postoje dětí a jejich vztah k hodnotám.

Jedním ze základních znaků takových skupin je jejich výrazná strukturovanost a hierarchizace, přičemž vůdci těchto skupin bývají ostatními členy považováni za výrazné a často nekriticky přijímané autority. Tento jev je prospěšný pro soudržnost skupiny, ale současně také velmi nebezpečný, neboť umožňuje manipulaci a velmi ovlivňuje ostatní členy skupiny.

Z hlediska vlivu na hodnotovou orientaci je také důležitý fakt, že dětské kolektivy jen velmi málo tolerují odlišnosti a při uplatňování sociálních sankcí jsou, zvláště v mladším školním věku, velmi tvrdé až kruté. Na druhou stranu však dokáží velmi účinně pomáhat svým členům, poskytovat jim prostor pro realizaci, podporu a jsou často zdrojem pozitivní motivace.

V dětství je tedy začlenění do vrstevnického kolektivu velmi důležité, jedná se o zdroj pozitivních hodnot (jako např. kamarádství, podpora, soudržnost, empatie, solidarita aj.), ale současně i o prostředí značně rizikové (častý zdroj negativních hodnot, postojů, názorů). Vzhledem k tomu by rodiče neměli nechat zcela bez povšimnutí, s kým se jejich děti kamarádí, kde a za jakým účelem se s kamarády schází a jaké názory a hodnoty tyto jeho kamarádi vyznávají.

3.2.4 Další autority

Nejenom rodiče a učitelé jsou pro děti autoritou, stejně jako rodina a škola nejsou jediným prostředím, ve kterém se děti pohybují. Můžeme říci, že v každém prostředí, které na dítě nějakým způsobem působí, existuje někdo (člověk, hrdina, idol, vzor), kdo může pro dítě představovat autoritu, jejíž názory mohou měnit pohled dítěte na hodnoty.

Velmi často se takový člověk vyskytuje v prostředí, kde dítě naplňuje svůj volný čas. Například sportovní trenéři mívají na své svěřence výrazný vliv, často dokonce v určitých oblastech suplují roli rodičů, zvláště jedná-li se o dítě, kterému z nějakého důvodu není v rodině věnována dostatečná péče a pozornost. Podobně blízké vztahy mohou vznikat také mezi dětmi a vedoucími různých zájmových kroužků, oddílů (např. Skaut), apod.

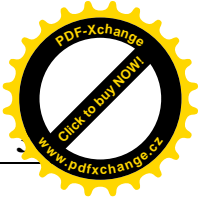
Z hlediska vlivu na hodnoty dítěte je podstatné, jaký vztah k takové osobě dítě naváže, do jaké míry ji přijímá jako autoritu a nechá-li se jejími názory ovlivnit.

V některých rodinách je při výchově kladen důraz na hodnoty spojené s náboženstvím a reprezentované církví. Pro děti z takové rodiny jsou potom často velkými autoritami církevní představitelé.

Další skupinou osob, jejichž názory významně ovlivňují vztah dětí i dospělých, jsou osobnosti, které díky svým výsledkům v nějakém oboru lidské činnosti získali společenské uznání a stali se známými. Těmto osobnostem je vzhledem k výrazné medializaci dnešního světa umožněno své názory veřejně prezentovat a předávat ostatním. Některé z těchto veřejně známých osobností své názorové prezentace neomezují jen na obor, ve kterém něčeho dosáhly, ale vzhledem ke svému společenskému postavení se vyjadřují i k oborům, ve kterých nemají náležité vzdělání ani informace. Aby udrželi své mediální postavení, nechají se tyto lidé vtáhnout do veřejných diskuzí o tématech, kterým dostatečně nerozumí. Přesto jsou však tyto názory veřejně přijímány a často je jim přiznávána větší váha než názorům skutečných odborníků z daného oboru.

3.2.5 Média

Mediální komunikace představuje v pozdně moderních společnostech velmi významný zdroj zkušeností, prožitků a poznatků pro stále větší okruh příjemců. Problém sdílené informovanosti, chápání souvislostí a reflexe vlastního postavení a sdílené hodnotové orientace se pro moderního člověka stávají základní podmínkou uplatnění jednotlivce a jeho zapojení do

společnosti. Média vstupují do soukromého života jedince a vnášejí do něj nebyvalou měrou veřejný rozměr, sdílený s ostatními.

Současně se média podílejí na formování podoby veřejného života společnosti a vnášejí do něj řadu prvků ryze intimních. Soukromá i veřejná sféra spoluurčují to, jak se média chovají, a v této dynamické interakci tak nakonec ovlivňují sama sebe. Média současně nabízejí množství neustále se opakujících interpretací našeho života, informují nás o hodnotách, postojích a názorech, které jsou, nebo se díky mediální komunikaci zdají být, sdílené s ostatními.

Schopnost zpracovat, vyhodnotit a využít podněty, které přicházejí z okolního světa, se stále více rovná schopnosti zpracovat, vyhodnotit a využít podněty, které přicházejí z médií, zatím především z tisku, rozhlasu a televize, ve stále větší míře však i z těch oblastí nových médií, jež se stávají součástí veřejné komunikace (elektronické deníky a časopisy apod.). Přitom sdělení, která jsou médiu nabízena, mají velmi nestejnorodý charakter a jejich předkládaná podoba je výsledkem řady vlivů a postupů, jež zůstávají skryty těm, jimž jsou tato sdělení určena. Jejich správné vyhodnocení proto vyžaduje značnou průpravu. Současně mají média již svou existenci a roli, kterou sehrávají, zřejmý, i když často obtížně postižitelný, vliv na chování jednotlivce a společnosti, na životní styl, dokonce i na politické rozhodování, o němž se stále častěji hovoří jako o medializovaném.

Média plní tyto funkce:

- Zprostředkování aktuálních informací
- Poskytování zábavy, což však nelze vždy oddělit od informací
- Předávání norem a hodnot
- Zprostředkování vědomostí a poskytování vzdělání
- Pomoc v ulehčování života

Je tedy patrné, že vliv médií na život dnešního člověka je stále výraznější, což se pochopitelně odráží i ve vlivu na jeho hodnotovou orientaci. Média tím, že popisují skutečnost, v některých případech ne zcela objektivně, ovlivňují postoje a názory těch, kteří je sledují. Nabízejí nepřehledné množství vzorců chování, vzorů, hrdinů, ale také prožitků, alternativních pohledů a nových poznatků.

Jedinec, nemá-li ztratit orientaci v tak obrovském množství informací, je nucen volit, zvažovat, hodnotit a porovnávat, čímž opět dochází ke konfrontaci jednotlivých hodnot, posunům a úpravám hodnotového žebříčku, někdy i k radikálnějších změnám v celkové hodnotové orientaci.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

1 VÝZKUMNÉ CÍLE

Cílem práce je provést průzkum preference hodnot dětí ve věkové skupině 15 – 18 let a srovnání s výzkumem, který na stejné téma prováděl PhDr. Petr Sak v roce 1997. Následným porovnáním posunů v preferenci sledovaných hodnot identifikovat změny v hodnotové orientaci vybrané věkové skupiny.

2 STANOVENÍ HYPOTÉZ

Hypotéza H 1 - Předpokládám, že mezi prvními pěti preferovanými hodnotami se objeví hodnota **majetek**, která před deseti lety figurovala až na 18. místě.

Hypotéza H 2 - Předpokládám, že druh navštěvované střední školy nehraje podstatnou úlohu v hodnotové orientaci dětí a proto se výsledné celkové rozložení hodnot nebude pro žáky jednotlivých typů škol výrazně měnit.

3 VÝZKUMNÉ METODY

Základní výzkumnou metodou, kterou jsem při své práci použil, je dotazník. Zpracovaný dotazník tvoří přílohu č.1 této práce. Administrace dotazníků proběhla na jednotlivých školách za mé přítomnosti, takže jsem veškeré dotazy mohl na místě zodpovědět. Respondentům byla předložena baterie 23 hodnot. Respondent pomocí pětistupňové vzestupné škály vyjadřuje, jaký má pro něj určitá hodnota význam. Z četnosti odpovědí je potom pro každou hodnotu spočítán index jako vážený aritmetický průměr. Vzhledem k tomu, že cílem výzkumu je sledovat změny (posuny) v hodnotové orientaci, ptal jsem se ve svém průzkumu na totožné hodnoty, a použil obdobný metodologický postup jako autor výzkumu, jehož výsledky tvoří podklad pro srovnání.

Dotazníky jsem poté zpracoval do přehledné tabulky, kterou přikládám jako přílohu č.2. V této tabulce má každá hodnota vyčleněn jeden řádek, každý respondent sloupec. V horních devíti řádcích jsou obsaženy základní statistické údaje o respondentovi (věk, pohlaví a typ školy), zaznamenané pomocí jednoduchého binárního kódu. Ten vznikne přiřazením čísel 1 a 0 ve smyslu pravda / nepravda.

4 POPIS VÝZKUMNÉHO VZORKU

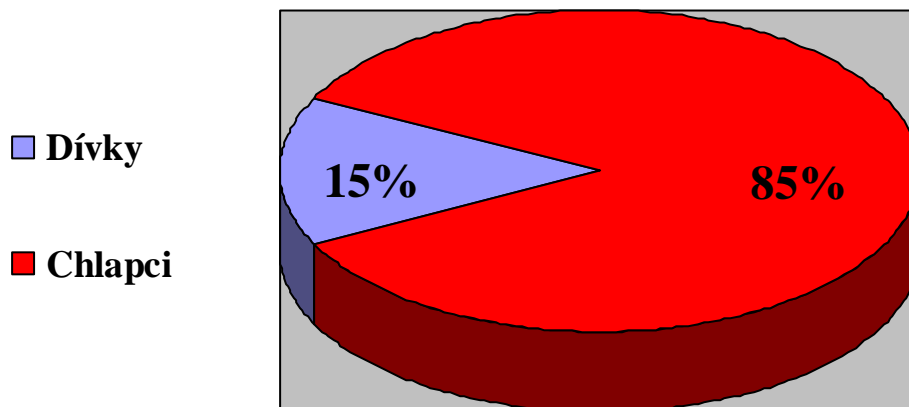
Jako vzorek průzkumu jsem zvolil děti ve věku 15 – 18 let. Vzhledem k orientaci na tuto věkovou skupinu jsem vybral několik brněnských středních škol a v každé z nich oslovil jednu třídu prvního a jednu třídu druhého ročníku. Tato volba měla zajistit pokud možno rovnoměrné zastoupení podle věku, pohlaví a typu střední školy.

tabulka 1 – Rozložení výzkumného vzorku

	Počet	Procenta
15 let	10	7%
16 let	67	49%
17 let	47	34%
18 let	14	10%
chlapec	117	85%
dívka	21	15%
Gymnázium	46	34%
Jiná střední škola	53	38%
Učiliště	39	28%
Celkem	138	100%

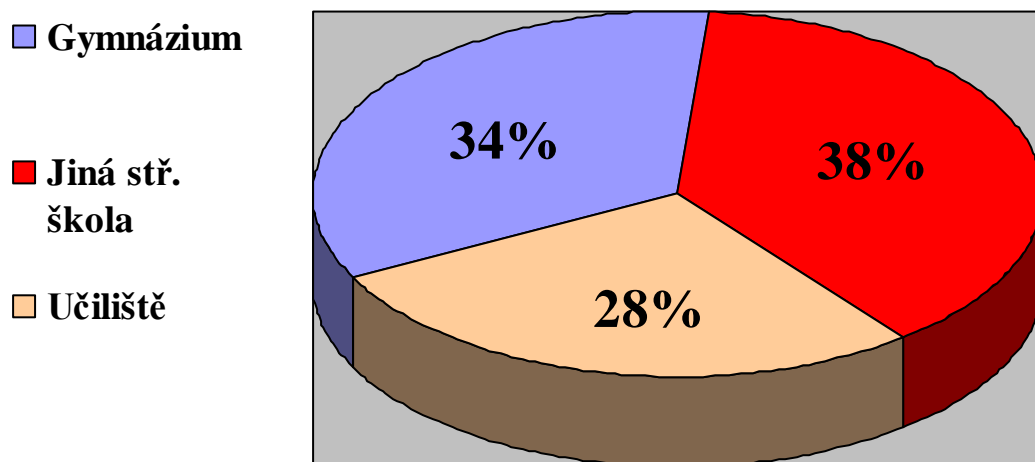
Tabulka č.1 popisuje výzkumný vzorek z hlediska četnosti zastoupení a procentuálního vyjádření dle jednotlivých sledovaných kritérií. Celkový počet respondentů byl 138, z toho dívek 21 (15%) a chlapců 117 (85%).

graf č.1 Celkové zastoupení podle pohlaví

Graf č.1, popisující procentuální zastoupení jednotlivých pohlaví ve výzkumném vzorku však ukazuje, že zajistit rovnoměrné rozložení podle pohlaví se nezdařilo. Tato skutečnost byla dána ne zcela vhodným výběrem jednotlivých škol a tříd. Tento výběr byl však ovlivněn ochotou ředitelství oslovených škol, ze dvanácti oslovených škol byly pouze tři schopny umožnit administraci dotazníku .

graf č.2 Celkové zastoupení podle typu školy

Graf č.2 popisuje procentuální zastoupení podle typu střední školy. V našem případě se jednalo o gymnázium Táborská Brno, Střední průmyslovou školu strojírenskou Brno Sokolská a Střední odborné učiliště strojírenské a elektrotechnické Zetor Brno.

5 VYHODNOCENÍ A PREZENTACE VÝSLEDKŮ

Data získaná z dotazníkového průzkumu jsem pro větší přehlednost zpracoval do podoby několika tabulek a grafů. Prezentované výsledky byly zaokrouhlovány vždy na dvě desetinná místa.

tabulka 2 - Preference hodnot Šípek 2007

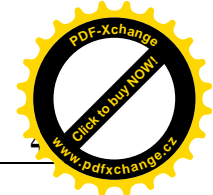
tabulka 3 - Preference hodnot Sak 1997

01.	Zdraví	4,8
02.	Přátelství	4,69
03.	Svoboda	4,61
04.	Láska	4,47
05.	Životní partner	4,46
06.	Úspěšnost v zaměstnání	4,4
07.	Plat	4,33
08.	Koníčky	4,28
09.	Zajímavá práce	4,25
10.	Rozvoj vlastní osobnosti	4,22
11.	Vzdělání	4,18
12.	Rodina a děti	4
13.	Mír	3,99
14.	Majetek	3,91
15.	Pravda, poznání	3,67
16.	Být užitečný druhým	3,61
17.	Společenská prestiž	3,57
18.	Demokracie	3,55
19.	Životní prostředí	3,53
20.	Soukromé podnikání	3,31
21.	Veřejně prospěšná čin-	2,42
22.	Politická angažovanost	1,96
23.	Bůh	1,66

01.	Zdraví	4,70
02.	Láska	4,57
03.	Přátelství	4,48
04.	Mír	4,40
05.	Svoboda	4,38
06.	Životní partner	4,19
07.	Životní prostředí	4,15
08.	Demokracie	4,10
09.	Pravda, poznání	4,05
10.	Rodina a děti	3,99
11.	Rozvoj vlastní osobnosti	3,94
12.	Zajímavá práce	3,90
13.	Vzdělání	3,72
14.	Plat	3,70
15.	Koníčky	3,67
16.	Úspěšnost v zaměstnání	3,67
17.	Být užitečný druhým	3,66
18.	Majetek	3,44
19.	Společenská prestiž	2,80
20.	Soukromé podnikání	2,68
21.	Veřejně prospěšná čin-	2,56
22.	Bůh	2,07
23.	Politická angažovanost	1,48

Tabulka č.2 obsahuje pořadí zkoumaných hodnot, které jsou sestaveny sestupně podle indexu preference, spočítaného pro celý průzkumný vzorek. Obdobně je sestavena i tabulka č.3, která obsahuje shrnutí výsledků výzkumu z roku 1997. Jak jsem již výše uvedl, cituji tento výzkum jako zdroj dat sloužících k identifikaci posunů v preferenci jednotlivých hodnot s časovým odstupem deseti let.

Již při porovnání těchto tabulek je zřejmé, že hypotéza H1, která předpokládala posun hodnoty Majetek mezi prvních pět preferovaných hodnot, se nepotvrdila. U této hodnoty sice došlo k posunu jak v indexu (3,91 v roce 2007, oproti 3,44 v roce 1997), tak i v pořadí (14. v roce 2007, oproti 18. v roce 1997), tento rozdíl však může být ovlivněn mnoha vlivy (např. rozdílem ve velikosti výzkumného vzorku). V této souvislosti považuji za dobré upo-

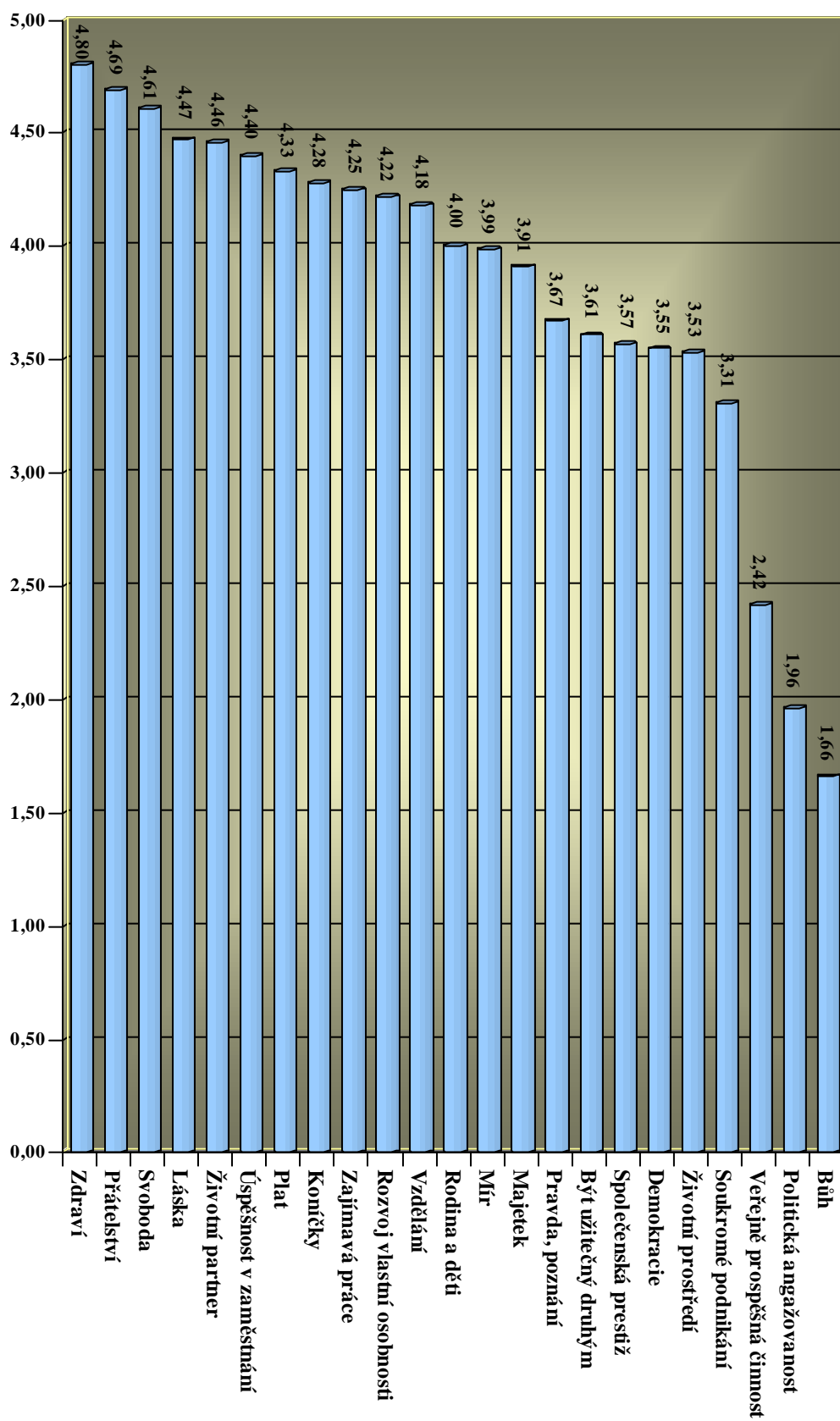

zornit, že v letošním průzkumu byl celkový průměr hodnoty indexu o 3,4% vyšší, než v roce 1997 (průměr indexu v roce 2007 je 3,82, oproti 3,67 v roce 1997).

Následující dva grafy jsou jinou formou vyjádření předchozích tabulek. Graf č.4 znázorňuje opět celkový výsledek našeho průzkumu. Grafické znázornění umožňuje snadnou a rychlou orientaci výše jednotlivých indexů.

Graf č.5 je potom průnikem tabulek č.2 a č.3, který zobrazuje posuny v jednotlivých hodnotách a nabízí celkový přehled o změnách preferencí mezi oběma vzorky respondentů.

graf č.4 Preference hodnot Šípek 2007

graf č.5 Porovnání preference hodnot Sak 1997 - Šípek 2007

tabulka 4 - Preference hodnot – gymnázium

	Gymnázium	index
01.	Zdraví	4,78
02.	Přátelství	4,59
03.	Zajímavá práce	4,54
04.	Svoboda	4,43
05.	Rozvoj vlastní osobnosti	4,37
06.	Úspěšnost v zaměstnání	4,37
07.	Životní partner	4,17
08.	Koníčky	4,17
09.	Vzdělání	4,15
10.	Láska	4,11
11.	Mír	4,07
12.	Plat	4,07
13.	Demokracie	3,91
14.	Rodina a děti	3,85
15.	Společenská prestiž	3,78
16.	Majetek	3,76
17.	Být užitečný druhým	3,52
18.	Pravda, poznání	3,5
19.	Životní prostředí	3,3
20.	Soukromé podnikání	3,3
21.	Politická angažovanost	2,37
22.	Veřejně prospěšná čin-	2,33
23.	Bůh	1,52

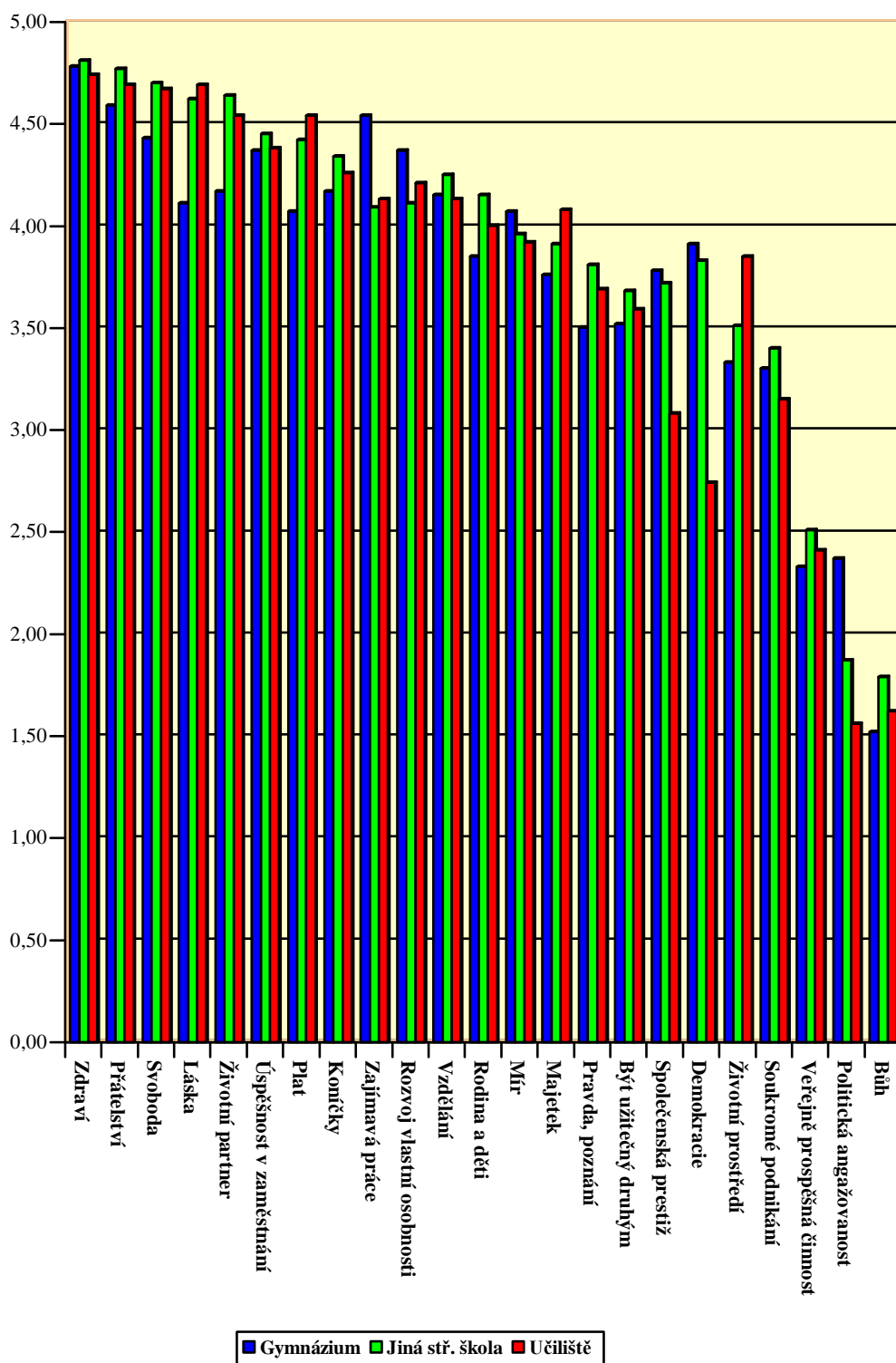
tabulka 5 - preference hodnot - jiná stř. škola

	Jiná stř. škola	in-
01.	Zdraví	4,81
02.	Přátelství	4,77
03.	Svoboda	4,7
04.	Životní partner	4,64
05.	Láska	4,62
06.	Úspěšnost v zaměstnání	4,45
07.	Plat	4,42
08.	Koníčky	4,34
09.	Vzdělání	4,25
10.	Rodina a děti	4,15
11.	Rozvoj vlastní osobnosti	4,11
12.	Zajímavá práce	4,09
13.	Mír	3,96
14.	Majetek	3,91
15.	Demokracie	3,83
16.	Pravda, poznání	3,81
17.	Společenská prestiž	3,72
18.	Být užitečný druhým	3,68
19.	Životní prostředí	3,51
20.	Soukromé podnikání	3,4
21.	Veřejně prospěšná činnost	2,51
22.	Politická angažovanost	1,87
23.	Bůh	1,79

tabulka 6 - preference hodnot - učiliště

	Učiliště	index
01.	Zdraví	4,74
02.	Láska	4,69
03.	Přátelství	4,69
04.	Svoboda	4,67
05.	Životní partner	4,54
06.	Plat	4,54
07.	Úspěšnost v zaměstnání	4,38
08.	Koníčky	4,26
09.	Rozvoj vlastní osobnosti	4,21
10.	Zajímavá práce	4,13
11.	Vzdělání	4,13
12.	Majetek	4,08
13.	Rodina a děti	4
14.	Mír	3,92
15.	Životní prostředí	3,85
16.	Pravda, poznání	3,69
17.	Být užitečný druhým	3,59
18.	Soukromé podnikání	3,15
19.	Společenská prestiž	3,08
20.	Demokracie	2,74
21.	Veřejně prospěšná činnost	2,41
22.	Bůh	1,62
23.	Politická angažovanost	1,56

graf č.6 Porovnání preference hodnot podle typu školy

Tabulky č.4 až č.6 obsahují pořadí preferencí jednotlivých hodnot podle indexu, který je spočítán zvlášť pro každý typ střední školy. Graf č.6 je potom průnikem a grafickým vyjádřením těchto tabulek.

Vzhledem k zjištěným hodnotám považuji hypotézu H 2, která předpokládala jen minimální rozdíly v hodnocení žáků jednotlivých typů škol, za potvrzenou. Znatelný rozdíl se projevil pouze ve třech případech, u hodnoty Demokracie je index u žáků učiliště 2,74, zatímco u žáků gymnázia 3,91, jiná stř. škola 3,83. To se projevuje i na celkovém pořadí této hodnoty, kdy pro učiliště je na 20., u gymnázia na 13. a u jiné stř. školy na 15. pozici z celkových 23. Naopak u hodnoty Životní prostředí je index u žáků učiliště 3,85, u gymnázia 3,3, jiná stř. škola 3,51. Zde je v pořadí tato hodnota preferována žáky učiliště na 15., ostatními dvěma skupinami shodně na 19. pozici. Ve třetím případě je u hodnoty Politická angažovanost rozdíl patrný pouze ve výši indexu (pro gymnázium je to 2,37, pro jinou stř. školu 1,87 a pro učiliště 1,56). Co se týče posunů v pořadí, jedná se jen o nepatrné rozdíly (gymnázium 21., jiná stř. škola 22., učiliště 23. pozice). I zde jsou pochopitelně jisté rozdíly v celkovém průměru indexu (gymnázium 3,78, jiná stř. škola 3,88 a učiliště 3,77), tyto jsou však také zanedbatelné.

Vrátím-li se k celkovým výsledkům průzkumu a jejich srovnání s rokem 1997, pohled na graf č.5 naznačuje několik zajímavých posunů v hodnotových preferencích. Pokusím se ty nejvýraznější vybrat a popsat, případně se pokusím o vysvětlení.

Největší propad (12 míst v pořadí preference) zaznamenala hodnota Životní prostředí. Zatímco v roce 1997 byla na sedmém místě v pořadí důležitosti a její index byl 4,15, v roce 2007 je až na místě devatenáctém (index 3,53). Tato skutečnost mne vcelku překvapila. Životní prostředí je v české společnosti stále velmi diskutované téma, především v souvislosti s problémy týkajícími se globálního oteplování a vstupu Strany Zelených do Parlamentu a do vlády. Za možné vysvětlení tedy pokládám určitou přesycenost dětí tímto tématem.

Další posun směrem dolů v pořadí preference (10 míst) zaznamenala hodnota Demokracie. V roce 1997 zaujímala osmé místo (index 4,10), v současné době je na místě osmnáctém (index 3,55). Zde se již podobný posun dal očekávat. Dnešní děti a mládež považují demokracii za samozřejmost a proto jí nepřikládají takovou hodnotu, jako ještě před deseti lety.

Také hodnota Mír se propadla ze čtvrtého místa v roce 1997 (index 4,40) na třinácté místo v letošním průzkumu (index 3,99). Tento posun si vysvětluji podobně, jako v předchozím případě. Události v Perském zálivu (především v Iráku) jsou sice stále aktuální, ale na roz-

díl od roku 1997, kdy bylo veřejné mínění ovlivněno ještě konflikty v zemích bývalé Jugoslávie, zřejmě v takové míře neovlivňují myšlení českých dětí.

Výraznější posun v žebříčku směrem dolů lze ještě pozorovat u hodnoty Pravda a poznání, která klesla z devátého místa (index 4,05) na místo patnácté (3,67). Zde je však indexový rozdíl vcelku malý a tento stav proto může být ovlivněn i jinými vlivy (např. velikostí a složením výzkumného vzorku).

Některé hodnoty se naopak posunuly směrem nahoru. Nejvýraznější z těchto změn je u hodnoty Úspěšnost v zaměstnání, která se z šestnáctého místa (index 3,67) dostala na místo šesté (index 4,40). Také hodnota Plat postoupila ze čtrnáctého (index 3,70) na sedmé místo (index 4,33) a shodně s ní i hodnota Koníčky o sedm míst z patnáctého (index 3,67) na místo osmé (index 4,28).

Celkově tedy můžeme pozorovat vzestup u hodnot, které jsou orientovány spíše na osobu respondenta, naopak pokles u hodnot orientovaných na společnost. Výsledky průzkumu naznačují, že dnešní společenské prostředí působí na děti způsobem, který ovlivňuje jejich hodnotovou orientaci směrem k vlastní osobě, naopak význam hodnot orientovaných na společnost se mírně oslabuje.

ZÁVĚR

Práce na tomto projektu byla pro mne velkým osobním přínosem. Při zpracování teoretické části jsem si opakovaně uvědomil, kolik různých vlivů působí na člověka ve vztahu k jeho hodnotové orientaci. Tvorba a úpravy řebíčku hodnot jsou přitom dynamickým procesem, který je determinován jednak vlastní osobností, jednak vnějším prostředím.

Pro teoretický náhled na danou problematiku jsem proto musel prostudovat velké množství literatury z mnoha oborů lidské činnosti, jako např. obecná psychologie, vývojová psychologie, sociologie, medicína a další.

Ještě zajímavější pro mne byly činnosti, nezbytné k vypracování praktické části, zejména návštěvy jednotlivých škol, jednání s jejich vedením a následná administrace dotazníků přímo ve třídách. Chápu, že každý takový zásah do výuky je nepříjemný, proto velmi oceňuji vstřícný přístup vedení jmenovaných škol. V některých dalších školách jsem se již s takovým pochopením nesešel, což se bohužel negativně promítlo do složení výzkumného vzorku.

V této práci jsem se pokusil teoreticky zmapovat stav hodnotové orientace dětí, které se právě nacházejí ve složitém životním období. Současně na základě dostupných teoretických poznatků poukázat na složitost vlivů, které mají na tvorbu hodnotového žebříčku nejvýraznější vliv. Na základě informací zjištěných z provedeného výzkumu bych doporučil věnovat zvýšenou pozornost příklonu mladé generace k hodnotám zaměřeným na vlastní osobu.

Vzhledem k tomu, že ovlivnění výchovy v rodinách je dlouhodobý a velmi složitý úkol, doporučil bych zaměřit se na školní prostředí a především na oblast mimoškolních a volnočasových aktivit. Pedagogové při svém studiu získávají dostatečné množství znalostí z oblasti tvorby vztahu k hodnotám. Ve sféře mimoškolních aktivit však s dětmi pracuje mnoho lidí, kteří tyto znalosti nemají a často si ani neuvědomují, jaký vliv mohou na děti mít. Zde vidím nejučinnější možnost obrany proti negativním vlivům společnosti a kladného působení na děti ve smyslu předkládání kladných hodnot a vzorů.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ADLER, A. *Psychologie dětí : Děti s výchovnými problémy*. Praha: Práh, 1994. 155 s., ISBN 80-85809-22-2.

FREUD, S. *Vybrané spisy III : Práce k sexuální teorii a k učení o neurosách*. Praha: Avicenum, 1971, 400 s.

FROMM, E. *Mít nebo být?* Praha: Aurora, 2001. 242 s., ISBN 80-7799-036-5.

HARTL, P. *Psychologický slovník*. Praha: Jirí Budka, 1993. 297 s., ISBN 80-901549-0-5.

HOMOLA, M. *Motivace lidského chování*. Praha: SPN, 1977. 350 s.

KŘIVOHLAVÝ, J. *Mít pro co žít*. Praha: Návrat domů, 1994. 94 s., ISBN 80-85495-33-3.

KŘIVOHLAVÝ, J.: *Vážně nemocný mezi námi*. Praha: Avicenum, 1989. 108 s.

LOBAŠEV, M. E. *Genetika*. Praha: Academia, 1966. 356 s.

MACEK, P. *Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 2003. 143 s., ISBN 80-7178-747-7.

MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996. 143 s., ISBN 80-7178-085-5.

NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*. Praha: Academia, 2003. 570 s., ISBN 80-200-0993-0

ONDREJKOVIČ, P. *Úvod do sociologie výchovy*. Bratislava: VEDA, 1998. 381 s., ISBN 80-224-0579-5.

POKORNÝ, J. *Psychologie pro každý den*. Brno: CERM, 1994. 195 s., ISBN 80-85867-41-9.

SAK, P. *Svoboda jednotlivce, odpovědnost společnosti*. knihovna.adam [online]. [1998] [cit. 2007-04-20]. Dostupný z WWW: <<http://knihovna.adam.cz/vyzkum99/vyzk1.htm>>.

SILBERNAGL, S., DESPOPOULOS, A. *Atlas fyziologie člověka*. Praha: Grada Avicenum, 1993. 368 s., ISBN 80-85623-79-X

ŠIMEK, J. *Lidské pudy a emoce*. Praha: nakladatelství Lidové noviny, 1995. 215 s., ISBN 80-7106-121-2.

VÝROST, J. *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha: Portál, 1998. 383 s., ISBN 80-7178-269-6.

SEZNAM GRAFŮ

Graf č.1 – Celkové zastoupení podle pohlaví.....	37
Graf č.2 - Celkové zastoupení podle typu školy.....	38
Graf č.3 – Preference hodnot Šípek 2007.....	43
Graf č.4 - Porovnání preference hodnot Sak 1997 - Šípek 2007.....	44
Graf č.5 – Porovnání preferencí hodnot podle typu školy	46

SEZNAM TABULEK

Tabulka č.1 – Rozložení výzkumného vzorku.....	36
Tabulka č.2 – Preference hodnot Šípek 2007.....	41
Tabulka č.3 – Preference hodnot Sak 1997.....	41
Tabulka č.4 – Preference hodnot – gymnázium.....	45
Tabulka č.5 – Preference hodnot – jiná střední škola.....	45
Tabulka č.6 – Preference hodnot – učiliště.....	45

SEZNAM PŘÍLOH :

Příloha P I: nestandardizovaný dotazník

Příloha P II: administrační tabulka dat

PŘÍLOHA P I: NESTANDARDIZOVANÝ DOTAZNÍK

Dotazník - Hodnotová orientace 2007

Autor je studentem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Tento dotazník je zcela anonymní a údaje budou použity pouze k výzkumným účelům v rámci bakalářské práce. U otázky věk dopište, u otázek pohlaví a druh školy škrtněte to, co se nehodí. V dalších řádcích napište do volného pole číslo od 1 do 5, přitom 1 = uvedená hodnota pro mne není zvláště důležitá, 5 = uvedená hodnota je pro mne velice důležitá.

Věk :		let	
Pohlaví :	Chlapec	Dívka	
Druh školy:	Gymnázium	Jiná střední škola	Učiliště

Politická angažovanost	
Bůh	
Veřejně prospěšná činnost	
Soukromé podnikání	
Společenská prestiž	
Majetek	
Být užitečný druhým	
Úspěšnost v zaměstnání	
Koníčky	
Plat	
Vzdělání	
Zajímavá práce	
Rozvoj vlastní osobnosti	
Rodina a děti	
Pravda, poznání	
Demokracie	
Životní prostředí	
Životní partner	
Svoboda	
Mír	
Přátelství	
Láska	
Zdraví	

PŘÍLOHA P II: ADMINISTRACNÍ TABULKA DAT – 1. ČÁST

Respondent č.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
15 let	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0
16 let	1	0	1	0	0	0	1	1	1	0	1	1
17 let	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
18 let	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
chlapek	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	0
dívka	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	1
Gymnázium	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Jiná stř. škola	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Učiliště	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1. Politická angažovanost	1	1	4	4	2	2	2	2	2	2	4	2
2. Bůh	1	2	1	1	1	1	3	1	1	1	2	2
3. Veřejně prospěšná činnost	3	2	3	4	3	3	2	2	2	3	3	3
4. Soukromé podnikání	2	1	4	3	3	1	4	5	5	5	5	3
5. Společenská prestiž	2	3	3	2	3	4	4	5	4	5	3	4
6. Majetek	3	3	3	4	4	3	4	5	3	5	5	4
7. Být užitečný druhým	3	4	4	4	4	5	3	4	4	5	3	3
8. Úspěšnost v zaměstnání	5	5	4	4	4	5	4	4	4	5	4	5
9. Koníčky	2	4	5	4	4	5	5	3	5	5	3	5
10. Plat	5	3	3	5	5	3	4	4	4	5	5	4
11. Vzdělání	5	3	4	5	4	5	4	2	4	5	3	4
12. Zajímavá práce	5	4	5	5	4	5	5	5	5	5	3	5
13. Rozvoj vlastní osobnosti	5	5	5	5	5	5	5	4	4	4	3	5
14. Rodina a děti	5	5	4	4	3	5	3	2	1	5	4	4
15. Pravda, poznání	4	4	4	5	5	5	5	5	2	2	3	4
16. Demokracie	3	4	5	5	5	4	2	3	3	3	5	4
17. Životní prostředí	4	5	3	5	5	4	3	1	2	3	5	4
18. Životní partner	4	4	4	5	4	5	4	1	1	4	5	5
19. Svoboda	3	5	5	5	5	4	5	4	4	3	3	4
20. Mír	4	4	4	5	5	5	2	5	2	2	4	4
21. Přátelství	4	5	5	5	5	5	4	5	5	4	3	4
22. Láska	4	5	4	5	3	5	4	5	3	5	3	5
23. Zdraví	3	4	5	4	5	5	5	5	5	3	5	5

PŘÍLOHA P II: ADMINISTRACNÍ TABULKA DAT – 3. ČÁST

31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48.

0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
0	1	0	0	1	0	1	1	1	1	0	1	1	1	1	0	1	0
0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0

0	1	0	0	0	0	1	1	1	1	0	1	1	1	0	0	1	1
1	0	1	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0	0

1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

5	1	3	2	1	2	2	1	1	3	4	2	1	2	1	1	2	4
3	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	5
4	3	2	1	2	3	3	3	3	1	2	2	1	1	1	1	1	1
2	5	1	2	1	2	3	3	5	3	3	4	2	1	3	2	2	1
4	5	2	2	3	3	5	1	5	5	4	3	4	5	4	4	4	2
3	5	3	2	3	3	4	2	3	5	4	3	5	5	3	5	4	5
4	4	2	2	4	5	5	4	3	2	2	3	2	2	3	3	4	2
5	5	3	4	5	4	5	4	5	5	5	4	3	4	5	4	4	4
5	4	4	4	5	3	5	4	5	4	4	3	3	4	5	2	5	1
4	5	3	3	4	3	4	1	4	5	4	4	5	5	4	5	4	5
5	5	3	4	5	4	5	4	5	5	5	5	3	4	5	3	5	1
5	5	3	3	5	4	4	5	5	4	5	4	5	4	5	5	5	5
5	5	4	3	4	4	4	5	5	4	5	5	3	5	5	4	4	3
3	2	4	3	3	5	5	5	4	2	4	2	3	1	4	5	4	4
4	4	4	2	4	4	4	5	4	2	3	3	2	2	4	3	3	2
5	4	2	3	5	4	5	4	4	1	4	3	5	3	5	4	5	4
3	4	4	2	3	3	4	4	4	1	3	4	1	1	3	2	2	1
4	5	1	4	5	5	5	5	5	4	5	4	5	1	4	5	4	3
4	5	3	3	5	5	4	5	4	3	5	3	5	5	5	4	5	5
3	5	3	3	4	5	5	4	4	2	4	2	5	2	5	5	5	4
5	5	4	5	5	5	5	5	4	5	5	3	5	5	5	3	5	4
4	5	1	4	4	5	5	5	5	4	5	3	5	2	5	5	3	3
4	5	5	5	5	5	5	4	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5

PŘÍLOHA P II: ADMINISTRACNÍ TABULKA DAT – 4. ČÁST

49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66.

1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	1	1	1	1	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1
0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

3	1	3	3	1	2	2	1	1	1	1	3	4	3	2	2	1	1
2	1	3	3	1	1	1	3	1	1	1	4	2	3	3	1	1	1
2	5	5	3	1	3	2	4	3	1	4	4	3	4	2	3	1	1
3	1	5	4	4	4	3	1	3	1	3	4	5	3	4	3	1	3
3	3	4	5	3	4	4	2	4	5	3	3	4	3	4	4	2	3
4	4	4	4	5	3	3	4	5	5	4	3	5	4	4	5	3	3
5	5	4	4	1	3	3	1	4	2	5	4	5	3	3	3	2	4
5	3	4	4	5	4	4	5	3	5	5	3	4	4	5	5	5	4
5	3	5	5	5	5	4	5	4	3	5	5	3	5	3	4	5	5
4	3	5	3	5	3	4	5	4	5	5	4	4	4	5	5	5	4
4	4	4	5	5	4	4	4	4	3	5	5	4	4	4	5	2	5
3	3	4	4	5	5	3	5	4	1	5	3	3	4	4	5	4	3
4	3	5	5	2	5	3	4	5	1	5	5	4	5	3	5	2	4
5	5	5	5	3	4	2	3	5	3	4	5	3	5	5	5	3	3
5	5	4	3	1	5	3	2	5	2	4	4	4	4	4	5	3	3
4	5	5	4	4	5	4	3	5	3	5	5	5	4	4	4	5	3
5	3	4	4	1	5	3	3	5	3	5	4	5	4	3	4	2	4
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	3	3	2	5	5	5
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	4	5	5	4
4	4	5	5	3	4	3	2	4	3	4	5	4	5	4	4	4	3
5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	5	5	3	4	5	4	5	5
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	2	4	5	4	5	5
5	5	5	5	4	5	5	4	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5

PŘÍLOHA P II: ADMINISTRACNÍ TABULKA DAT – 8. ČÁST

119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134.

0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

2	1	3	1	1	2	1	2	2	2	1	1	1	1	1	1
1	5	3	1	1	1	1	1	1	2	1	1	5	1	1	1
3	3	3	2	1	2	1	1	2	1	2	1	3	1	4	5
3	1	5	1	4	4	3	3	3	4	4	2	1	3	3	3
4	2	3	4	3	4	4	3	3	4	5	1	1	3	1	3
3	2	4	1	5	4	5	2	4	5	5	5	4	5	4	5
4	5	4	5	2	5	4	4	2	4	4	5	1	3	4	4
4	5	5	5	5	5	5	5	3	3	5	2	5	4	4	5
4	4	2	5	5	4	5	4	4	5	5	5	4	5	1	5
3	3	5	3	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	3	5
3	2	4	5	5	4	5	4	3	4	4	5	3	4	5	4
5	3	4	5	5	5	5	3	3	4	5	5	5	5	5	3
4	4	3	5	5	5	4	3	3	5	5	5	4	4	5	5
5	5	2	5	4	4	3	5	2	5	5	5	3	2	1	5
4	5	5	3	4	4	2	4	3	4	4	5	3	2	5	4
2	5	3	4	5	4	3	3	4	3	1	1	1	4	1	1
3	5	4	3	5	3	4	4	2	2	4	5	5	4	5	4
5	5	5	5	5	5	3	5	5	3	5	5	5	5	1	5
3	4	5	5	5	5	2	5	5	5	5	5	5	5	5	5
4	5	3	2	5	5	5	5	3	5	3	3	5	5	1	3
5	5	4	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5
5	5	5	5	5	5	5	4	3	5	5	5	5	4	5	5
5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5

PŘÍLOHA P II: ADMINISTRACNÍ TABULKA DAT – 9. ČÁST

135.	136.	137.	138.	celkem	Index
0	0	0	0	10	7%
1	1	1	0	67	48%
0	0	0	1	47	34%
0	0	0	0	14	10%
1	1	1	1	117	85%
0	0	0	0	21	15%
0	0	0	0	46	34%
0	0	0	0	53	38%
1	1	1	1	39	28%
1	1	1	2	269	1,96
1	1	1	2	228	1,66
2	3	1	3	334	2,42
3	1	1	3	455	3,31
2	3	3	4	491	3,57
5	5	5	4	539	3,91
5	3	1	4	497	3,61
5	5	5	3	608	4,40
3	3	4	5	588	4,28
5	5	5	4	598	4,33
5	5	5	4	577	4,18
4	5	4	3	587	4,25
5	4	5	5	583	4,22
3	5	3	5	553	4,00
4	4	4	4	507	3,67
3	1	5	2	490	3,55
5	5	5	5	488	3,53
4	5	5	5	615	4,46
5	5	5	4	635	4,61
5	5	5	5	550	3,99
5	5	5	5	647	4,69
3	5	5	5	617	4,47
5	5	5	5	660	4,80

